Παράδοξοι ημιυπαίθριοι

Τα αστικά μπαλκόνια της Κυψέλης

Μαριάννα τζανετή

επιβλέπων :
Δημήτρης Ρότσιος

Μάιος 2023
πολυτεχνείο κρήτης
τμήμα αρχιτεκτόνων μηχανικών

Ευχαριστώ θερμά τον θανάση Μουτσόπουλο
για την καθοδήγηση.

Περιεχόμενα

0.0 εισαγωγή 6

1. Η πόλη τοπίο | πολυκατοικία μονάδα | dom -ino 11

1.1 Η Αθηναϊκή πολυκατοικία 14

1.1.2 Στη Κυψέλη 17

1.2 Οι όψεις της Αθηναϊκής πολυκατοικίας στο πέρασμα του χρόνου 20

1.2.1 Περίοδος 20-30 21

1.2.2 Περίοδος 50 – 25

συμπεράσματα ενότητας 31

2.0 όψη - οθόνη 32

συμπεράσματα ενότητας 38

3.0 το μπαλκόνι 40

3.1 Σταθερά στοιχεία 47

3.1.1 Η τέντα 49

3.1.2 Τα κάγκελα 51

3.1.3 Το άνοιγμα 52

3.2 Μεταβλητά στοιχεία 53

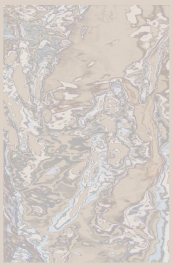
συμπεράσματα ενότητας 63

4.0 Στη Ταράτσα 66

5.1 High gardens του αστικού τοπίου 79

συμπεράσματα 81

βιβλιογραφία 83

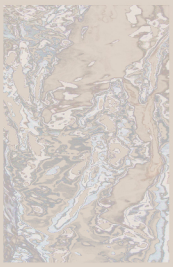

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

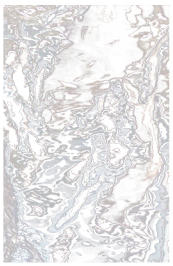

0.0 εισαγωγή

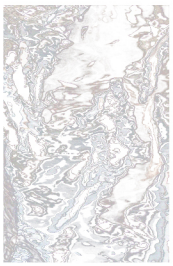
Η παρούσα μελέτη εξετάζει τους **ημιυπαίθριους χώρους** της **Αθηναϊκής πολυκατοικίας** υπό το πρίσμα της αρχιτεκτονικής, της **αισθητικής** του υποκειμένου και των **βιωμάτων** αυτού , μέσω της **περιπλάνησης από κλίμακα σε κλίμακα** καθώς παράλληλα αναδεικνύει τις δυνατότητες τους.
Η εικόνα της ελληνικής πόλης δεν έχει υπάρξει σταθερή. Το αστικό τοπίο καθ' όλες τις φάσεις μετάλλαξης του από τον νεοκλασικισμό στην Art Deco, στον κυβοπουριστικό κονστρουκτιβισμό και στο σήμερα, διαφοροποιείται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, στον σχεδιασμό του από άλλες ευρωπαϊκές πόλεις. Ο τρόπος με τον οποίο διαφοροποιείται το **ελληνικό αστικό τοπίο** κρύβει μεγάλο ενδιαφέρον λόγω του **ανεξέλεγκτου**, **αυθαίρετου** και **πρωτοβουλιακού χαρακτήρα** με τον οποίο αυτό επιτυγχάνεται, με αποτέλεσμα να αποτελεί ιδανικό για την προσέγγιση ενός περισσότερο συμπεριληπτικού σχεδιασμού. Με τον όρο συμπεριληπτικός σχεδιασμός (Inclusive Design) ορίζεται ο σχεδιασμός που λαμβάνει υπ' όψη άτομα με ειδικές ανάγκες (disabilities), το βιολογικό/κοινωνικό φύλο (biological/social gender) και την κουλτούρα (culture). Πιο συγκεκριμένα λόγο της ιδιότητας του αθηναϊκού αστικού τοπίου να αναδεικνύει τις ανάγκες των κατοίκων του, πιθανών λόγω των έντονων περιορισμών που παράλληλα ασκεί, "φωνάζει" την **αναγκαιότητα για συμπερίληψη**.

Για την κατανόηση των ημιυπαίθριων χώρων εξετάζονται οι **Αθηναϊκές πολυκατοικίες**, ως προς την τυπολογία, την **χρησιμότητα**, την **κοινωνική τους διάσταση** αλλά και τις **μεθοριακές συνθήκες που φιλοξενούν**. Σε μεγαλύτερο βάθος, εξετάζονται τα **μπαλκόνια** και οι **ταράτσες** των πολυκατοικιών της **Κυψέλης** καθώς γίνεται αναφορά και σε πολυκατοικίες ευρύτερων περιοχών αλλά και χωρών. Η παρούσα μελέτη επικεντρώθηκε στην **Κυψέλη** καθώς η περιοχή χαρακτηρίζεται από τον πυκνοδομημένο ιστό της, όπου υπάρχει έξαρση των φαινομένων που θα αναλυθούν. Ακόμα διαθέτει κτηριακό απόθεμα με έντονα μορφολογικά στοιχεία από περασμένες δεκαετίες.

Τα μπαλκόνια και οι ταράτσες γίνονται αντιληπτά ως **αστικά μίκρο-τοπία** που εμφανίζονται σε πλατφόρμες, **ξεπερνώντας τις προσδοκίες και τους σκοπούς για τους οποίους αυτές σχεδιάστηκαν** και θα εξεταστούν ως τέτοια. Αναλυτικά με τον όρο "μικρο-τοπία", γίνεται αναφορά σε τμήματα μιας ευρύτερης δομής που μπορούν να πάρουν πολλαπλές μορφές και να δημιουργήσουν δίπολα. Τέτοιοι χώροι, συχνά με την μορφή περιζήτητων κενών, διαθέτουν την δυνατότητα να "ταράζουν" τα όρια μεταξύ κύριων-δευτερευόντων, δημόσιων-ιδιωτικών χώρων, αλλά και χώρων που παροτρύνουν ή αποθαρρύνουν την οικειοποίηση.

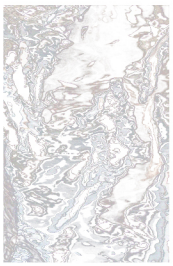
Στόχος της εργασίας αποτελεί η **απεμπλοκή αστικών χώρων** και **τεχνικών εκμετάλλευσης** αυτού από τα μέχρι τώρα πρότυπα σχεδίασης και από μη συμπεριληπτικούς τρόπους **"επίλυσης" της πολυπλοκότητας της πόλης**. **Κίνητρο** αποτελεί ακόμα η κατάρριψη της αναπαραγωγής στερεοτυπικών θεωρήσεων σχετικά με τους κοινούς, αυτοδιαχειριζόμενους χώρους και επομένως η εμφάνιση μεγάλου εύρους επιλογών για την διαμόρφωση και σταδιακή αναζωογόνηση του αστικού ιστού. Η εκμετάλλευση όλο και περισσότερων εργαλείων σχεδίασης μέσω του συμπεριληπτικού σχεδιασμού, μπορεί εν δυνάμει να δημιουργήσει χώρους που **"ελαφραίνουν" την καθημερινότητα** των κατοίκων ενός αστικού κέντρου καθώς και να αναδείξει τεχνικές οργάνωσης αυτών, για την μέγιστη αξιοποίηση τους. Σε συνέχεια, επιδιώκεται η προβολή μιας λιγότερο ανθρωποκεντρικής σχεδιαστικής προσέγγισης και εκμετάλλευσης των ημιυπαίθριων χώρων, με προτάσεις επίλυσης της αδράνειας που αποσκοπούν στην **ενίσχυση της χλωρίδας και πανίδας** της πόλης.

Αναζητώντας τα παραπάνω η μελέτη θα κινηθεί σε τέσσερις βασικές ενότητες:

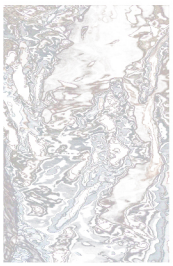
Στην πρώτη ενότητα, γίνεται μια σταδιακή εισαγωγή στα χαρακτηριστικά της ελληνικής πόλης καθώς και στην **κυρίαρχη μονάδα κατοίκησης**, την πολυκατοικία. Μέσα από τις σκέψεις των μεταξύ άλλων **Γιάννη Αίσωπου** και **Γιώργου Σημαιοφορίδη**, παρουσιάζεται μια περισσότερο **ψυχογραφική μελέτη του αστικού τοπίου στο πέρασμα του χρόνου**. Στην συνέχεια του κεφαλαίου εισάγονται αναλυτικά και διαιρεμένα σε δύο υποενότητες τα **μορφολογικά χαρακτηριστικά των πολυκατοικιών** της Αθήνας για τις δεκαετίες από το 20 έως το 30 και από το 50 και έπειτα, με βάση αναφορές του **Δημήτρη Φιλιππίδη**. Η **ιστορική ανάλυση** αυτή θα επικεντρωθεί σε παραδείγματα όψεων πολυκατοικιών και κυρίως της **περιοχής της Κυψέλης**, με το νήμα να καταλήγει στο σήμερα και στην υπάρχουσα κατάσταση, γεννώντας προβληματισμούς και νέες ανάγκες.

Στη δεύτερη ενότητα, θα μελετηθούν ποικίλες προσεγγίσεις πάνω στην αντίληψη χώρων ως προς το πόσο **δημόσιοι** ή **ιδιωτικοί** θεωρούνται, κατά πόσο αυτό επηρεάζει την αξιοποίηση και την σχεδίαση αυτών και εν κατακλείδι με ποιες τεχνικές μπορεί το έντονο **όριο** μεταξύ των δύο να "μαλακώσει". Αρχικά θα γίνει αναφορά στις σκέψεις του **Herman Hertzberger** και στην αλλαγή της στάσεις ενός ατόμου απέναντι σε έναν χώρο ανάλογα με το ποσοστό οικειοποίησης του. Έπειτα στην άποψη της **Hannah Arendt** αναφορικά με την αίσθηση ασφάλειας που παρέχει ένας χώρος σε συσχέτιση με το πόσο ορατό και ακουστό είναι ένα άτομο που υπάρχει σε αυτόν. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η οπτική της **Beatriz Colomina**, σε σχέση με το **κτηριακό κέλυφος** και την ταύτιση αυτού με το **ανθρώπινο σώμα**, καθώς και των ανοιγμάτων που εκθέτουν το εσωτερικό του, με την ακτινογραφία. Τέλος, με βάση τα παραπάνω, θα αποσαφηνισθεί το τοπίο της Αθηναϊκής πολυκατοικίας και ο τρόπος που αυτή καταφέρνει να συνδυάζει την ιδιωτική και την δημόσια σφαίρα.

Η τρίτη ενότητα, εμβαθύνει στο μπαλκόνι της Αθηναϊκής πολυκατοικίας, ως προς την θέση του, από τον **πρώτο όροφο έως το πολυπόθητο ρετιρέ** και τα βιώματα που αυτό προσφέρει. Για την καλύτερη κατανόηση της μονάδας του εξώστη θα γίνει ο διαχωρισμός των στοιχείων που τον αποτελούν σε **σταθερά**, εκ των οποίων τα κάγκελα και η τέντα και **μεταβλητά**, δηλαδή στοιχεία κυρίως διακοσμητικά. Σε συνέχεια θα γίνει αναφορά σε ντοκιμαντέρ για τα Ουκρανικά μπαλκόνια και βιώματα των κατοίκων αυτών, σε σκηνοθεσία του **Roman Blazhan**. θα γίνει μελέτη και σύγκριση με αντίστοιχες εμπειρίες ανθρώπων σε μπαλκόνια της αθηναϊκής πολυκατοικίας, με σκοπό την εκπόνηση συμπερασμάτων ως προς την σημασία αυτού του χώρου, άλλοτε κεντροβαρικού και άλλοτε περιθωριοποιημένου, στην καθημερινότητα των κατοίκων των πόλεων. Έπειτα σε υποενότητα, θα γίνει αναφορά στο ρόλο του μπαλκονιού την περίοδο της **πανδημίας** Covid-19 και θα γίνει προσπάθεια σύγκρισης με την περίοδο εμφάνισης της **φυματίωσης** και συγκεκριμένα στον τρόπο που η αρχιτεκτονική έδωσε λύσεις για την βελτιστοποίηση του καθημερινού βίου εν μέσω πανδημίας.

Η τέταρτη ενότητα, θα επικεντρωθεί στην **ταράτσα** της πολυκατοικίας, έναν χώρο **κοινόχρηστο** που όμως σπάνια αντιμετωπίζεται ως τέτοιος. Σε βαθύτερη ανάλυση, θα γίνει αναφορά σε ταινία του **Pierre Chenal**, ο οποίος σε συνεργασία με τον **Le Corbusier** αιχμαλωτίζει σκηνές ανθρώπων που απολαμβάνουν τον χώρο του δώματος και τον αξιοποιούν με ποικίλους τρόπους, θεραπεύοντας την μονοτονία που η ζωή στην πόλη έχει φέρει. Επιπρόσθετα γίνεται αναφορά σε παραδείγματα από πολυκατοικίες στην Αθήνα, που οι ταράτσες τους έχουν αξιοποιηθεί ή έχει γίνει προσπάθεια να αξιοποιηθούν με ιδιαίτερους τρόπους και πρωτοβουλίες, ξεφεύγοντας από το σύνηθες. Τέλος στην ενότητα θα μελετηθεί το μικρο-κλίμα των αστικών κέντρων, με τους ζωτικής σημασίας ψηλούς **αστικούς κήπους** να επανεμφανίζουν ροές πρασίνου στα βάθη του αστικού ιστού.

δική μου λήψη, οδός Ευανθίας Καΐρη, Κυψέλη, 2023

1.0 πόλη τοπίο .ανώνυμη αρχιτεκτονική της πολυκατοικίας

Το αστικό τοπίο της ελληνικής πόλης, καθ' όλες τις φάσεις μετάλλαξης του από τον νεοκλασικισμό στην Art Deco, στον κυβοπουριστικό κονστρουκτιβισμό και στο σήμερα, διαφοροποιείται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, στον σχεδιασμό του από άλλες ευρωπαϊκές πόλεις.

Η διαφοροποίηση αυτή, κρύβει μεγάλο ενδιαφέρον λόγω του ανεξέλεγκτου, αυθαίρετου και πρωτοβουλιακού χαρακτήρα με τον οποίο αυτό επιτυγχάνεται, με αποτέλεσμα να αποτελεί ιδανικό για την προσέγγιση ενός περισσότερο συμπεριληπτικού σχεδιασμού. Με τον όρο συμπεριληπτικός σχεδιασμός (Inclusive Design) ορίζεται ο σχεδιασμός που λαμβάνει υπ' όψη άτομα με ειδικές ανάγκες (disabilities), το βιολογικό/κοινωνικό φύλο (biological/social gender) και την κουλτούρα (culture). Πιο συγκεκριμένα λόγο της ιδιότητας του αθηναϊκού αστικού τοπίου να αναδεικνύει τις ανάγκες και επιθυμίες των κατοίκων του, πιθανών λόγω των έντονων περιορισμών που παράλληλα ασκεί, "φωνάζει" την αναγκαιότητα ενός συμπεριληπτικού τρόπου σκέψεις.

Οι μεταξύ άλλων, Αρχιτέκτονες Μηχανικοί, Γιάννης Αίσωπος και Γιώργος Σημαιοφορίδης, στο βιβλίο με τίτλο «Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη», αναλύουν τον χαρακτήρα του τοπίου της ελληνικής πόλης σε τρία μέρη, το ά-μορφο, που αναφέρεται στην αδυναμία αναγνώρισης και αποσαφήνισης μιας συγκεκριμένης και κυριάρχουσας μορφής, το α-όριστο, δηλαδή τους «παράξενους» ασχεδίαστους χώρους που υποδύονται τους δημόσιους χώρους της πόλης και το ά-τοπο, που περιγράφει την δημιουργία ενός συνεχούς και επεκτεινόμενου συνθετικού τοπίου και συγκεκριμένα στρώματος κτισμένου που καλύπτει αδιάκριτα τη νέα φυσική τοπογραφία.[1]

1 Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, *Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη*, ΔΟΜΕΣ,METAPOLIS PRESS,2001

Η δομή της ελληνικής πολύ-κατοικίας παρουσιάζεται μέσω της έννοιας του dom-ino[2] . Καθώς η σταθερότητα που έχει προσφέρει, ως προς την δομή και το κόστος κατασκευής αλλά και η ανθεκτικότητα της, ωθούν στην επανάληψη της επ' αόριστον και επομένως στην άνθηση της ανώνυμης αρχιτεκτονικής. Μαζί με την εμφάνιση της φανερώθηκε ένα νέο όραμα κατοίκησης, μια μονάδα που σε περιορισμένο χώρο περιλαμβάνει ποικιλία χρήσεων υπό ένα πέπλο ιδιωτικότητας.

Με την άνθηση του μοντερνισμού και της ανώνυμης αρχιτεκτονικής η μονάδα της πολυκατοικίας βρέθηκε να κυριαρχεί στο αστικό τοπίο. Σε συνδυασμό με τα εναπομείναντα κελύφη προηγούμενων εποχών αλλά και αποτελέσματα ατομικών πρωτοβουλιών, το τοπίο της Αθήνας εμφάνισε δείγματα κιτς και φλύαρης αισθητικής.

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

2 ό.π

Το είδος κατοικίας Dom-Ino είναι μια αρθρωτή κατασκευή ανοιχτής κάτοψης που σχεδιάστηκε από τον πρωτοπόρο αρχιτέκτονα Le Corbusier το 1914–1915. Αυτό το σχέδιο έγινε το θεμέλιο για το μεγαλύτερο μέρος της αρχιτεκτονικής του για τα επόμενα δέκα χρόνια. Το μοντέλο πρότεινε μια ανοιχτή κάτοψη αποτελούμενη από πλάκες σκυροδέματος που στηρίζονται από έναν ελάχιστο αριθμό λεπτών, κολώνων από οπλισμένο σκυρόδεμα περιμετρικά, με μια σκάλα που παρέχει πρόσβαση σε κάθε επίπεδο στη μία πλευρά της κάτοψης. Το πλαίσιο επρόκειτο να είναι εντελώς

«Μάλλον η Αθήνα μετά το ’60 ήταν πάντα έτσι, λίγο χάλια, λίγο ωραία, απαίσια, όμορφη. Αλλάζει ανάλογα με τις σχέσεις μας, τα διαμερίσματα των φίλων μας, τις ταράτσες, τα μπαλκόνια, και γίνεται καταθλιπτική όταν νιώθουμε ξεκρέμαστοι, χαμένοι.»

(Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη, ΔΟΜΕΣ, METAPOLIS PRESS, 2001)

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννης, Κυψέλη, 2023

Για να γίνει λοιπόν καλύτερα αντιληπτός ο λόγος που το κέντρο της Αθήνας χαρακτηρίζεται από την δομή της πολυκατοικίας, αλλά και με ποιους τρόπους αυτά τα πολυώροφα κουτιά έχουν επηρεάσει οτιδήποτε συνυπάρχει μαζί τους στο αστικό τοπίο, αρκεί να εξεταστεί προσεκτικά η εξελικτική πορεία αυτών, τυπολογικά και μορφολογικά, σε βάθος χρόνου καθώς επίσης ο τρόπος που αυτά ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν διάφορες αλληλεπιδράσεις.

1.1 η αθηναϊκή πολυκατοικία

Η μοναδικότητα της Αθήνας πηγάζει από δύο ιδιομορφίες. Η πρώτη είναι η μοναδική κτιριακή τυπολογία της πολυκατοικίας, η οποία καθορίζει την πόλη, είτε λόγω της δυνατότητας της να στεγάσει μεγάλο αριθμό ατόμων σε ένα αναλογικά μικρό αποτύπωμα γης, που βέβαια αθροίστηκα καταλήγει να υπερισχύει και έτσι να καλύπτει πλήρως το αστικό τοπίο, από το κέντρο της Αθήνας έως τις παρυφές της. Η δεύτερη ιδιομορφία, έγκειται στην ικανότητα της να στεγάζει πληθώρα χρήσεων σε κάθε επιμέρους μονάδα της ίδιας κατάστασης.[3] Για παράδειγμα, έχει την δυνατότητα να φιλοξενήσει χρήσεις αμιγώς ιδιωτικές, όπως είναι η κατοικία, αλλά παράλληλα να στεγάσει γραφεία ή και καταστήματα, που προσθέτουν δημόσιες νότες στο σύνολο της. Η αναρχική δομή της επιτυγχάνει την συνύπαρξη διαφόρων λειτουργιών δίχως να τις διαχωρίζει σε κλίμακα από 0 έως +5 μέτρων από το επίπεδο του εδάφους.

Με βάση τα παραπάνω η αθηναϊκή πολυκατοικία μπορεί και λειτουργεί ως ανεξάρτητη μονάδα, αντιληπτή και ως συμπύκνωση ενός οικοδομικού τετραγώνου (miniblock), σε αντίθεση με τα superblock που πρώτος ο Alan Colquhoun εισήγαγε στα πλαίσια του μοντέρνου κινήματος.[4]

Ανατρέχοντας στην δεκαετία του '70, η Αθήνα μοιάζει να έχει χάσει σε μεγάλο βαθμό την γραφικότητα της. Η αστική δομή είναι τόσο αποπνικτική που οι κάτοικοι της μοιάζουν εγκλωβισμένοι στους τσιμεντένιους τοίχους και στην κίνηση του δρόμους.. Για τον λόγο αυτό η ζωή αποχωρεί από το μηδέν όπου εκτυλισσόταν σε προηγούμενες εποχές και ανεβαίνει πλέον ψηλά, στις ταράτσες και στα ρετιρέ των πολυκατοικιών όπου γίνεται προσπάθεια να χαθεί η επαφή με δυσάρεστες καταστάσεις.

3 Α. Αγγελιδάκης Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, *Πολυκατοικίες ΙΙΙ*, σελ 46, 2008
4 Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, *Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη*, ΔΟΜΕΣ, METAPOLIS PRESS, 2001

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

«Όσο πιο κάτω τόσο πιο τίποτα. Όσο πιο πολύ μας απογοητεύουν οι λανθασμένες πολιτικές των καιρών, τόσο μεγαλώνει ο αστικός εφιάλτης κι η ανάγκη να ζήσουμε ψηλά. Ψηλά η ζωή, πάνω από τα σκουπίδια και τις λάσπες. Κάτω, δηλαδή, κάντε ό,τι θέλετε, αλλά, πάνω αφήστε μας ήσυχους.»

(Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη, ΔΟΜΕΣ, METAPOLIS PRESS, 2001)

Αργότερα, από τη δεκαετία ’70 και ύστερα, η αθηναϊκή πολυκατοικία προσφέρει μια ανάσα στους κατοίκους του κέντρου. Με τους ημιυπαίθριους χώρους που διαθέτει δίνει την δυνατότητα απόσυρσης σε πυρήνες ιδιωτικότητας, χωρίς όμως να στερεί τους χώρους εκτόνωσης. Έτσι, κατά κύριο λόγο τα μπαλκόνια, αλλά και οι ταράτσες και οι ακάλυπτοι καταλήγουν να φιλοξενούν πληθώρα δραστηριοτήτων που μέχρι τότε έβρισκαν καταφύγιο σε χώρους δημόσιου χαρακτήρα που ενθάρρυναν τις κοινωνικές συναναστροφές.

Η Αθήνα ακόμα και σήμερα, βρίσκεται σε αντίφαση με τα πρότυπα του 20ού αιώνα. Η πόλη της δεν είναι διηρημένη σε μόνο-λειτουργικές περιοχές και κατά κανένα τρόπο δεν αποτελεί ενδεικτική περίπτωση φονξιοναλιστικής διάρθρωσης πόλης, όπου στόχος είναι ο διαχωρισμός των ανόμοιων λειτουργιών. Αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό αν εξετάσουμε την πόλη σε τομή, όπου μοιάζει να αρνείται την κινητικότητα και την περιπλάνηση.

Συμπερασματικά γίνεται αντιληπτό ότι η Αθηναϊκή πολυκατοικία προτιμά τα ποιοτικά κολλάζ που συναιρούν κόσμους εντελώς άσχετους μεταξύ τους. Οι καίριες πτυχές της ως προς τη μορφολογική και χωρική της διευθέτηση καθώς και ο χειρισμός των χωρικών και μορφολογικών στοιχείων που την συγκροτούν, οδηγούν στον συνδυασμό της υποκείμενης δομικής συνάφειας και της επιφανειακής ποικιλίας, που χαρακτηρίζει γενικότερα την ανώνυμη αρχιτεκτονική.[5]

«Αυτό καταδεικνύει αρκετά σαφώς ότι μια τεκμηρίωση των χαρακτηριστικών της Αθήνας του 21ου αιώνα σημαίνει πρωτίστως την τεκμηρίωση του φαινομένου της πολυκατοικίας.»

(Richard Woditsch, Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, Πολυκατοικίες ΙΙΙ, σελ 46)

5 Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, *Πολυκατοικίες ΙΙΙ*, σελ 50, 2008

1.1.2 στη κυψέλη

Παρακάτω θα αναφερθούν ορισμένες αλλαγές που παρατηρούνται στην δομή της πολυκατοικίας και συγκεκριμένα, εστιάζοντας στην ευρύτερη περιοχή της Κυψέλης. Οι πρώτες κατοικίες του μοντέρνου κινήματος, εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 . Οι κατοικίες αυτές ήταν απαλλαγμένες από τον διακοσμητικό μανιερισμό και τα ανήσυχα μοτίβα της προηγούμενης περιόδου, λόγο της άνθησης του μοντερνισμού στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, η Κυψέλη προσέλκυε την εύπορη μεσαία τάξη αλλά και οικογένειες της ανώτερης οικονομικής και πνευματικής τάξης, τα διαμερίσματά απέπνεαν αρχοντιά, ήταν ευρύχωρα, ψηλοτάβανα και διέθεταν όλες τις σύγχρονες ανέσεις. Ακόμα οι περισσότερες διέθεταν εσωτερικές αυλές και κήπους και ήταν στην πλειοψηφία τους έργα εργολάβων.

Η Κυψέλη άλλαξε λόγω της εντατικής ανοικοδόμησης του 1950 και μετά. Οι μονώροφες ή διώροφες κατοικίες με κήπους κατεδαφίστηκαν και στην θέση τους υψώθηκαν πενταώροφες και εξαώροφες πολυκατοικίες που στέγαζαν για χρόνια τα μεσαία εισοδήματα[6]. Κάποια από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις πολυκατοικίες αυτές, αποτελούν τα στενά μπαλκόνια καθώς και η απουσία βοηθητικών χώρων. Ο συνδυασμός αυτών των δύο χαρακτηριστικών οδήγησε στην δημιουργία μικρών ή μεγάλων αυθαιρεσιών στα μπαλκόνια αλλά και στα δώματα. Μια δεκαετία μετά, εξελίχτηκε σε μεγάλη αστική γειτονιά και γνώρισε μέρες ακμής. Αυτό οφείλεται στην πλεονεκτική θέση της, κοντά στο κέντρο της πόλης, την συγκοινωνία, την εντυπωσιακή δενδρόφυτη οδό Φωκίωνος Νέγρη αλλά και στην γειτνίαση με την εμπορικά αναπτυσσόμενη οδό Πατησίων.

6 Μ. Μπέλλα, «Η ζωντανή αστική αρχιτεκτονική της Κυψέλης», ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ, 2016

Με την αύξηση του συντελεστή δόμησης και την ένταξη των λαϊκών στρωμάτων στις νεότερες πολυκατοικίες, η περιοχή είχε ήδη κορεστεί από τα μέσα της δεκαετίας του ‘70. Τα προβλήματά είχαν αυξηθεί, με τα κυριότερα να είναι η επιδείνωση του κυκλοφοριακού, η έλλειψη πρασίνου και οι ανθυγιεινές συνθήκες αερισμού και ηλιασμού των διαμερισμάτων. Εμφανίζονται ανατροπές των καθιερωμένων αξιών, με τον τεχνητό φωτισμό να επιβάλλεται ως το φως αναφοράς, διαστρέφοντας τα δεδομένα του φυσικού.

Το φαινόμενο αυτό κλιμακώθηκε με αποτέλεσμα στις αρχές της δεκαετίας του ‘80 να ξεκινήσει μια διαδικασία απαξίωσης των ακινήτων των πολυκατοικιών και παράλληλα αρκετοί μεσοαστοί να μετακινηθούν προς τα προάστια της πόλης αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Σήμερα στην Κυψέλη υπάρχει ακόμα κάτι από τον αέρα της αθηναϊκής γειτονιάς των μεταπολεμικών χρόνων, καθώς και σημαντικός αριθμός κτιρίων διαφόρων αρχιτεκτονικών ρυθμών, τα οποία είναι άξια διατήρησης και αξιοποίησης. Συγκεκριμένα, διαθέτει κτίρια από διάφορες εποχές δημιουργώντας έτσι ποικιλία αντιθέσεων. Το κτιριακό απόθεμα που κυριαρχεί είναι οι πολυκατοικίες της αντιπαροχής των δεκαετιών του ‘50 και του ‘60 ενώ συναντάμε και κάποια από προηγούμενες δεκαετίες[7], τα οποία όμως στην πλειοψηφία τους είναι εγκαταλελειμμένα και ανεκμετάλλευτα.

Όλα τα παραπάνω οδήγησαν στην υπάρχουσα κατάσταση της Κυψέλη, η οποία αποτελεί μια γειτονιά της Αθήνας με αρκετά υψηλή οικοδομική πυκνότητα, ελλιπείς δημόσιους χώρους και χώρους πρασίνου καθώς και ανεπάρκεια υποδομών. Ακόμα, τα αρχιτεκτονικά αντικείμενα που την αποτελούν μένουν στάσιμα και αδυνατούν να υποστηρίξουν την μελλοντική εξέλιξη της, στερώντας έτσι την δυνατότητα ανανέωσης και δημιουργίας συσχετισμών.

7 Ε. Καραγιάννη, *Κυψέλη. Εξέλιξη και ανάλυση των χρήσεων και αξιών γης*, Διπλωματική εργασία, Τμήμα Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, ΕΜΠ, 2014

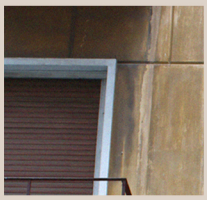
δική μου λήψη, Κυψέλη, 2023

1.2 οι όψεις της Αθηναϊκής πολυκατοικίας στο πέρασμα του χρόνου

δική μου λήψη, οδός Θάσου, Κυψέλη, 2023

Η εικόνα της Αθηναϊκής πόλης άλλαξε πολλές μορφές στο πέρασμα των χρόνων , για να γίνει αυτό αντιληπτό αρκεί να εξεταστούν οι όψεις των κτιρίων που την έχουν καθορίσει σε βάθος χρόνου.
Αρχίζοντας την αναδρομή από την κατάλυση του Ιστορισμού, από το 1900 και έπειτα, στην αρχιτεκτονική ακολούθησε η προετοιμασία της μετάβασης από την Art Nouveau στο μοντέρνο. Η αντίδραση στον επιφανειακό διάκοσμο έστρεψε το ενδιαφέρον στη κατασκευή και την έκφραση της. Κατά την μετάβαση ήταν ακόμα διακριτή η σύνδεση με παλαιότερα ρεύματα, όπως το κίνημα Arts and Crafts μαζί με μια έμφαση στη χειρωνακτική εργασία και στην αξία των υλικών κατασκευής.[8]

8 Δ. Φιλιππίδης , *ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ*, Μέλισσα, 1984

1.2.1 δεκαετίες 20-30

Αντίστοιχα, στην Ελλάδα μετά το 1920 ο Κλασικισμός ήταν μια αλλά όχι η μοναδική από τις μορφολογικές επιλογές της περιόδου. Όχι μόνο συναντάμε τις γνωστές μορφές Art Nouveu (παραδείγματα: Αχαρνών 31, Τρικούπη 11, Πινδάρου 2) ή του γερμανικού μπαρόκ (Ιουλιανού 15) αλλά και πολλές άλλες, πιθανώς ασύνδετες μεταξύ τους προτάσεις για μια «ελληνική» αρχιτεκτονική .[9]

Οι αρχιτέκτονες της περιόδου επιχειρούσαν τον συνδυασμό των παραπάνω μορφών με στοιχεία δανεισμένα από οποιαδήποτε περίοδο της ελληνικής ιστορίας. Έτσι, ο τρόπος που παρεμβάλλεται η διακόσμηση κάνει τα κτίρια της περιόδου 1920-30 να μοιάζουν με της 1900-20. Πιο αναλυτικά, η «ελληνική» διακόσμηση περιλάμβανε τα πιο ετερόκλητα στοιχεία: «βυζαντινές» ορθομαρμαρώσεις, μωσαϊκές σπείρες ή ανθέμια, ρόδακες με ζωικά ή φυτικά στοιχεία (πουλιά, μέλισσες), μετάλλια κ.α. Ακόμη, σε πολλές περιπτώσεις χρώμα κάλυπτε το σύνολο του κτίσματος και στις καλές του στιγμές κατάφερνε να του προσδίδει ζεστασιά. Επιπλέον την ελληνική διακόσμηση της περιόδου την χαρακτήριζαν ενίοτε λεπτομέρειες όπως η χρήση μπρούτζου για τις ασπίδες. Δηλαδή του «αυθεντικού» υλικού σε μια νέα διακοσμητική λειτουργία, στοιχείο που αποτελεί καθαρά γνώρισμα της εποχής και θυμίζει την αντίστοιχη γλυπτική και αρχιτεκτονική των πλούσια διακοσμημένων παραδειγμάτων της Art Nouveau, αλλά ίσως περισσότερο τις νέες τολμηρές φόρμες της Art Deco.

Συγκεκριμένα ο Δημήτρης Φιλιππίδης αναφέρει το γυμνάσιο της Κυψέλης (Παξών 46) ως ένα από τα χαρακτηριστικά δείγματα Art Nouveau, παρατηρώντας ότι «ακολουθεί μίαν ανάλογα πομπώδη γλώσσα έκφρασης, που φαίνεται αρκετά συνηθισμένη στη δεκαετία του 20.»[10]

9 ο.π.
10 ο.π.

Συνεχίζει αναφέροντας και άλλα στοιχεία που έχουν προστεθεί στην κλασικιστική παράδοση όπως είναι οι πορφυρές επιφάνειες των τοίχων στην α' εσοχή, τα σχηματοποιημένα πλαίσια που ορίζουν τις κατακόρυφες ζώνες ανοιγμάτων, τα φατνωματικά γείσα, οι εντοιχισμένες πλάκες με σπείρες και οι συμμετρικές ελεύθερες κολώνες στους γωνιακούς εξώστες[11].
Όπως επίσης σημειώνει, το ενδιαφέρον κεντρίζουν οι όψεις με την παρουσία μεγάλου αριθμού από πολυγωνικές ή καμπύλες προεξοχές (bow windows), που μπορούν να συνδυαστούν είτε με κλασικιστική είτε εκλεκτιστική μορφολόγιση. Παρατηρεί ακόμα ότι «Παρόμοιες προεξοχές εμφανίζονται αργότερα στις μοντέρνες πολυκατοικίες του 30, με μία διαφορά: η προέλευση τους είναι απευθείας ευρωπαϊκή και μάλιστα γαλλική».[12]
Υπάρχουν μεγάλες ασάφειες γύρω από την αρχιτεκτονική της δεκαετίας του '20 με «απροσδιόριστα» τα σύνορα ανάμεσα σε «Υψηλή και Μαζική» αρχιτεκτονική. Κάποια παραδείγματα που αναφέρει στην περιοχή της Κυψέλης βρίσκονται στην Δροσοπούλου 106, Τροίας 36, καθώς και στην Ιθάκης 27, φορτωμένο με ογκώδεις διακόσμηση.[13]

Η Νέα Τέχνη ή μοντέρνα αρχιτεκτονική διαδόθηκε αρχικά στην υψηλή και έπειτα στις τάσεις στης ανώνυμης αρχιτεκτονικής προκαλώντας πληθώρα απόψεων και αντιδράσεων. Οι μοντέρνες συνοικίες της Αθήνας αποτελούνται από σπίτια απογυμνωμένα από κάθε εξωτερικό πάθος και περίεργα πορτραίτα με ορθάνοιχτα μάτια και ακαθόριστο βλέμμα, όπως αναφέρει ο Σ. Καρούζος[14]. Σε αντίθεση με τον Η. Ηλιού ο οποίος στο άρθρο του "Κουτιών εγκώμιο" επικεντρώνεται στο πως αυτά τα "κουτιά" καλύπτουν τις ανάγκες των ανθρώπων αλλά και φέρουν ποικίλα υλικά, νέες τεχνικές και μορφές.

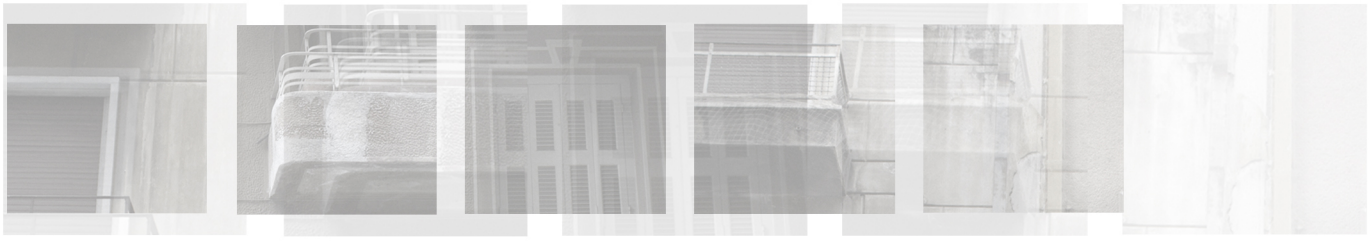
11 ο.π.
12 ο.π. σελ 179
13 ο.π.
14 ο.π.

«Μια πολυκατοικία με πολλά πατώματα, με πλήθος παράθυρα, πόρτες, δωμάτια. Το σχήμα της τεράστιο και επιβλητικό, μ' ένα ρυθμό μοντέρνο όλο κυβιστικό. Μια πολυκατοικία μ' άπειρους εισόδους κι εξόδους, φυσικά, προς όλες τις παρόδους, που ολόγυρα τη ζώνουν, την ορθογωνίζουν κι από τις γύρω χαμοκέλες τη χωρίζουν. Τα φώτα της πολύχρωμα, ως βραδιάζει μοιάζουν ρουμπίνια, που σ' ένα χαλί τ' αδειάζει, ξέχειλη κούπα ολόχρυση, παραμυθένια που την κρατούν χέρια κομψά, κερένια...

Μια απέραντη ζωή κει μέσα καθρεφτίζεται κι από' να διακόπτη όλη φωτίζεται, καθώς τα βράδια απλώνονται ιδρωμένα από την σκόνη και την κάπνα λερωμένα. Φορές, φορές, γέλια, τραγούδια, ξεφαντώματα απ' τ' ανοιχτά πετιούνται παραθύρια και τα δώματα. Άλλες φορές ακούγονται και κλάματα ανάμεικτα με γέλια κι αθώα πειράγματα. Κι όλα τόσο γλυκά και τόσο ωραία καθώς βγαίνουν απ΄ τ΄ ανοιχτά παράθυρα και ξεμακραίνουν ώστε να λέγω: θαν' ευτυχισμένη πολιτεία η αντικρυνή μου η πολιτεία.»

(Πάνος Σπάλας, Ποίημα «ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ», Αθήνα 1985)

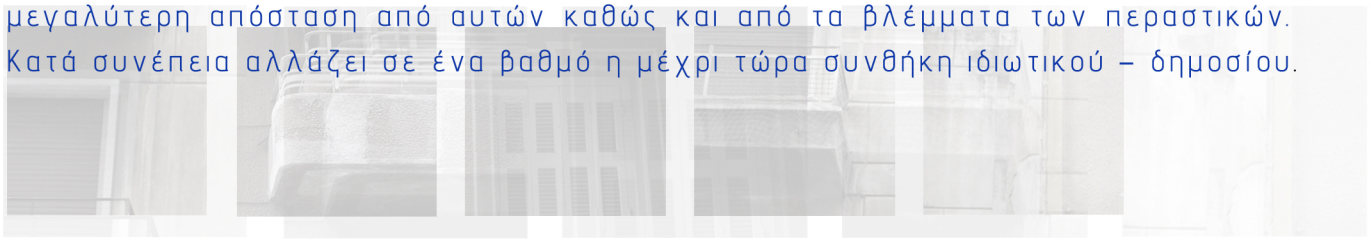

δική μου λήψη, οδός θάσου, Κυψέλη, 2023

Επιπρόσθετα στις μεσοπολεμικές πολυκατοικίες, κατά τον Δ. Φιλιππίδης, παρατηρείται η εναλλαγή των μικρών ανοιχτών εξωστών με τους κλειστούς (τα «έρκερ») που διαμορφώνουν τη χαρακτηριστική μορφολογία περιοχών όπως το Κολωνάκι, τα Εξάρχεια και την Κυψέλη. Ακόμα χαρακτηρίστηκα όπως η μονοτονία ως προς την γεωμετρία, το περιορισμένο πλάτος των εξωστών καθώς και η επέκταση αυτών σε όλο το μήκος της όψης, αποτελούν εξίσου βασικά στοιχεία που συντέλεσαν στην ομοιομορφία της πόλης. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά επηρεάστηκαν κυρίως από την νομοθεσία και τις μεταβολές των οικοδομικών κανονισμών, προδιαγράφοντας έτσι σε αρκετά μεγάλο βαθμό το αρχιτεκτονικό αποτέλεσμα.

Τα καλύτερα δείγματα συνεχόμενων μετώπων, ανήκουν στη δεκαετία του ΄30, όταν (ακόμα) επιτρεπόταν η χρήση προεξοχών (έρκερ) και διακοσμητικών απολήξεων (πέργκολες) στις πολυκατοικίες.[15] Πολλές από τις πολυκατοικίες εκείνης της δεκαετίας ήταν επηρεασμένες από έργα του Le Corbusier από το 1920 αλλά και της Art Deco. Η προσθήκη των έρκερ ήταν αρκετά σημαντική μέχρι μερικά χρόνια αργότερα, το 1937[16], όπου και καταργήθηκαν.
Η χρήση των προεξοχών, προσέφερε μεγάλο ενδιαφέρον την μορφολογία της πολυκατοικίας, αφού κατάφερε να επιτευχθεί η μετάθεση της κύριας όψης κατά το πλάτος του εξώστη και του έρκερ, γεγονός που όπως αναφέρει ο Ν. Καλογεράς[17], συμβάλει ταυτόχρονα και στη διαφοροποίηση του ισογείου και των εσοχών από του ορόφους. Με την δημιουργία των εσοχών, που σαν οριζόντιες χαράξεις στην επιφάνεια, εμφανίζουν μια "δεύτερη όψη" εμπλουτίζεται το μορφολογικό ενδιαφέρον της πολυκατοικίας. Πιο συγκεκριμένα με τον σχηματισμό ενός διαδρόμου στην όψη, αλλάζουν κάποιες βασικές σταθερές όπως η επαφή με το επίπεδο του δρόμου, καθώς τα ανοίγματα των διαμερισμάτων αποκτούν μεγαλύτερη απόσταση από αυτών καθώς και από τα βλέμματα των περαστικών. Κατά συνέπεια αλλάζει σε ένα βαθμό η μέχρι τώρα συνθήκη ιδιωτικού – δημοσίου.

15 Δ. Φιλιππίδης, MADE IN ATHENS , σελ 225, 2013
16 Δ. Φιλιππίδης, ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, σελ 225, Μέλισσα, 1984
17 ο.π

1.2.2 δεκαετίες 50-

Μεταπολεμικά, οι μορφές που επικράτησαν χαρακτηρίστηκαν πιο αδύναμες και απλοϊκές σε σύγκριση με τις παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα, επικράτησε μια βασική δομή πολυκατοικίας με λακωνικό ύφος και "γυμνή" από διακοσμητικά στοιχεία, επηρεασμένο από τον γερμανικό φονξιοναλισμό. Οι εξώστες αυτού του τύπου πολυκατοικίας πέρα από πανομοιότυποι είχαν ιδιαίτερα μικρό μήκος, ενώ συχνά εκτίνοντας σε πλάτος ακόμα και περιμετρικά του κτιρίου. Επιπρόσθετα, ο σκελετός του κτιρίου αποτελείτε από οπλισμένο σκυρόδεμα, τα υποστυλώματα αφήνονται συχνά ελεύθερα είτε στις εξωτερικές όψεις (εσοχές σε εξώστες) είτε στο εσωτερικό των χώρων, ενώ με την κατάργηση της πρόσθετης διακόσμησης και την απογύμνωση του σκελετού εμφανίζονται τα βαριά στοιχεία των παλαιότερων πολυκατοικιών. Αντί για σοβά οι εξωτερικές όψεις επιχρίζονται με τσιμεντοκονία. Ακόμα, στις οριζόντιες ζώνες ανοιγμάτων εφαρμόστηκαν ξύλινα ρολά γνωστά ήδη από τη δεκαετία του 20' τουλάχιστον.

Η «απλή» πολυκατοικία κατά τον Κ. Κιτσίκη αποτελείται από «απέριττα» μπαλκόνια, «ελαφρά» στοιχεία (κάγκελα αντί για πλήρη στηθαία), «διακριτικά» έρκερ και ανοιχτόχρωμες επιφάνειες.[18]

Οι πολυκατοικίες απομακρύνονται μορφολογικά από την πλαστικότητα του μοντέρνου και αναζητούν σχέσεις μεταξύ πλήρους και κενού, προσεγγίζοντας την εικόνα των τσιμεντένιων "κουτιών" που τις στοίχειωνε.
Όπως και προπολεμικά, αλλά σε μεγαλύτερη τώρα κλίμακα, στην εξωτερική επιδερμίδα της πολυκατοικίας για να επανέλθει το ενδιαφέρον στις όψεις, απομακρύνθηκαν τα ομοιόμορφα συμμετρικά ανοίγματα και συνεχίστηκαν διάφοροι τρόποι υποδιαίρεσης της πρόσοψης, είτε με οριζόντιες ζώνες (στην προέκταση των ακμών εξωστών) είτε με ορθογωνικό κάναβο, χαρακτό από σκοτίες.

18 ό.π., σελ 270

δική μου λήψη, οδός Θάσου, Κυψέλη, 2023

Όσων αφορά την σκίαση, ενώ παλαιότερα η τέντα ήταν το μοναδικό εργαλείο σκίασης αλλά και φιλτραρίσματος της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων, πλέον οι εσοχές των όψεων λόγο του βάθους φέρουν παρόμοιο αποτέλεσμα. Ωστόσο μπορεί οι τέντες να μην εξαλείφθηκαν τελείως αλλά δεν διαθέτουν την ίδια κλίση καθώς εφαρμόζονται κάθετα στην πλάκα ή με μικρότερη κλίση. Με την εμφάνιση της δεύτερης όψης, διακρίθηκαν ορθογώνια, καμπύλα και σπαστά σχημάτων στα έρκερ αλλά και στους αντίστοιχους εξώστες.

Η γειτονιά της Κυψέλης συγκεκριμένα, στο πέρασμα στην δεκαετία του '50, επηρεάστηκε από την εισροή εσωτερικών μεταναστών, τη δημογραφική έκρηξη και την ανεπάρκεια των παλαιότερων κατασκευών να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες.
Οι νέες πολυκατοικίες γνώρισαν και άλλες μορφολογικές αλλαγές, όπως τη γωνιακή κολόνα στη βεράντα που είναι επηρεασμένη από την ελεύθερη γωνιακή κολόνα του μοντέρνου κινήματος, που παρατηρείται σε γωνιακούς εξώστες πολυκατοικιών προπολεμικά. Όπως αναλύει ο Φιλιππίδης ,

« Η προέλευση της γωνιακής κολόνας εξηγεί και το κυλινδρικό της σχήμα, μια και στην προπολεμική περίοδο, ο πουρισμός επέβαλε υποχρεωτικά την κυκλική διατομή σε ελεύθερα υποστυλώματα. Ίσως ύστερα από το 1960 άρχισαν να παράγονται μαζικά τυποποιημένοι τσιμεντοσωλήνες στην Ελλάδα, οπότε με τη χρήση του διευκολύνθηκε ακόμα περισσότερο η μορφολόγηση της γωνιακής βεράντας.»[19]

19 ό.π., σελ 312

Η γωνιακή κολόνα δεν ήταν το μόνο στοιχείο που συνέδεε τον προπολεμικό μοντέρνο με τη μεταπολεμική μικροαστική αρχιτεκτονική, ένα ακόμα στοιχείο ήταν η πιο σκούρα ταινία σε ελαφρά εξοχή στην απόληξη του στηθαίου της ταράτσας. Σε μικρότερο βαθμό συναντάμε κυκλικές προεξοχές στο σώμα του κτίσματος κατάλοιπο και αυτό των bow-windows στα προπολεμικά έρκερ.[20]
Σε γωνιακές βεράντες επίσης συναντάμε γείσα, όπου έχουν περισσότερη μορφολογική αξία παρά λειτουργική. Ο τρόπος διαμόρφωσης τους και η θέση τους σε σχέση με τον όγκο του κτιρίου μαρτυρούν της προπολεμική προέλευση τους. Ακόμα σπανιότερα βρίσκει κανείς στοιχεία Art Deco σε βεράντες, όπως διακοσμητικά δοκαράκια-ταινίες με ελάχιστο κενό μεταξύ τους.

« Αμφιβάλλει κανείς ότι τα σπουδαιότερα σύμβολα στη νεοελληνική αρχιτεκτονική είναι η γωνιακή βεράντα με τη στρογγυλή κολώνα και η βαθμιδωτή απόληξη του 'ρετιρέ' της πολυκατοικίας »

(Α. Ρωμανός, «Εισαγωγή στα σημερινά προβλήματα της αρχιτεκτονικής παιδείας», Αρχιτεκτονικά θέματα 7/1973, 34)

20 Φιλιππίδης Δημήτρης, «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ», σελ 312, Μέλισσα, 1984

Σήμερα, παρά την αποπνικτική και κορεσμένη αίσθηση που βιώνει κανείς στο αθηναϊκό αστικό τοπίο και ιδιαίτερα στην περιοχή της Κυψέλης, καθώς το γενικότερο πλαίσιο χώρων εκτόνωσης δημόσιου χαρακτήρα αλλά και χώρων που ενθαρρύνουν στοιχεία πρασίνου, δεν παρουσιάζει άνθηση. Η αθηναϊκή πολυκατοικία και ιδιαίτερα η όψη της, είναι ένα μέσω αναζωογόνησης της πόλης, με πρωτοβουλίες στο ύφος, το χρώμα αλλά και την ένταξη πρασίνου σε αυτήν. Η σημασία του κελύφους της κατοικίας είναι λοιπόν βαρύνουσα καθώς επιτρέπει την κατοίκηση ενός χώρου, διαμορφώνει τα τυπικά όρια της κατοικίας, αποκαλύπτει ιδιωτικές στιγμές καθημερινότητας μεταλλάσσοντας και με έναν τρόπο ταλαντώνοντας τα όρια τους ως προς το κοινό

Αν και το κέλυφος της κατοικίας παραμένει -με υλικούς όρους- ακλόνητο, η κατοικία μετατοπίζεται. Οι κινήσεις, οι διαδρομές και τα σώματα «μαστωρεύουν» το κτίριο επαναπλαισιώνοντάς το[21]. Η όψη της πολυκατοικίας αποτελεί φίλτρο και λειτουργώντας ως τέτοιο αποκαλύπτει εν δυνάμει και εν αχρηστία χώρους και συντελεί στην ομαλή γειτνίαση της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας.

21 Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη, ΔΟΜΕΣ, METAPOLIS PRESS, 2001

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννη, Κυψέλη, 2023

συμπεράσματα ενότητας

Συμπερασματικά, η αίσθηση που αποδίδει το dom-ino πολυκατοικιών στην Αθήνα, είναι περισσότερο εξαντλητική παρά ενθαρρυντική για όσους κατοικούν σε αυτή. Τα αποτυπώματα από περιόδους άνθισης της δομής τους, γίνονται όλο και πιο αχνά, φανερώνοντας έτσι προβληματικές ως προς την δομή και λειτουργικότητα τους αλλά παράλληλα ανάγκες που ίσως να μην ήταν ξεκάθαρες παλαιότερα. Η μονάδα της πολυκατοικίας μέχρι και σήμερα παραμένει η βασική δομή του αστικού ιστού της χώρας και έτσι τα βλέμματα στρέφονται σε αυτή αφού η παραμέληση της οδηγεί στην παραμέληση των συνθηκών ζωής των κατοίκων αυτής. Η ενεργοποίηση των ημιυπαίθριων χώρων που διαθέτει φαίνεται να είναι η βάση για την αναζωογόνηση της

2.0 όψη–όθόνη

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στην ανάγκη του ατόμου για έναν ιδιωτικό χώρο τον οποίο μπορεί να οικειοποιηθεί καθώς και την ανάγκη για δημόσιου ανοιχτό χώρο για την βελτίωση των συνθηκών ζωής των κατοίκων και της καλύτερης λειτουργείας της πόλης. Επίσης θα εξεταστεί σε ποιο βαθμό μπορούν οι δύο επικράτειες να συνυπάρξουν ομαλά αλλά και ποιος είναι ο ρόλος των ημιυπαίθριων χώρων της πολυκατοικίας και συγκεκριμένα του μπαλκονιού και της ταράτσας στην διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ αυτών.

«Η ταυτότητα ενός τόπου δεν προέρχεται από κάποια εσωτερικευμένη ιστορία. Προέρχεται, σε πολύ μεγάλο βαθμό, απ' τις συγκεκριμένες αλληλεπιδράσεις του με "το έξω"»

(D. MasseySpace, Place and Gender [Cambridge: Polity Press, 1994], σ. 172)

Στο βιβλίο του Herman Hertzberger με τίτλο «Μαθήματα για Σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής», εξετάζεται σε ποιο επίπεδο ένας αρχιτέκτονας πρέπει να μεριμνάει για τον σχεδιασμό ενός χώρου, βάση το πόσο «δημόσιος» είναι αυτός. Πιο αναλυτικά, σε περιοχές που ο χρήστης νοιώθει μεγαλύτερη οικειότητα, τείνει να δημιουργείται πιο έντονα το αίσθημα ευθύνης για την διαμόρφωση και την συμμετοχή στην διαρρύθμιση και επίπλωση του χώρου. Ο περιορισμένος σχεδιασμός τέτοιων χώρων, ενθαρρύνουν τον χρήστη να αφήσει το αποτύπωμα του, να εξασκήσει την αισθητική του και να δημιουργήσει μια συνθήκη που τον εκφράζει και τον " βολεύει". Με τις παραπάνω τεχνικές, ο χρήστης επιτυγχάνει την διεκδίκηση και άρα εξοικείωση ενός χώρου, με αποτέλεσμα την μετατροπή του σε κάτοικο αυτού.

Αφού αναλύθηκε η έννοια του κατοίκου θα εξεταστεί σε ποιο βαθμό αυτός επεμβαίνει στον κοινό ή ελεύθερο χώρο και τον ιδιωτικοποιεί ή και παραμελεί. Με την αύξηση του μεγέθους των πόλεων ξεκίνησε η σταδιακή εξειδίκευση του χώρου κατέλυσε τη συμβολική και λειτουργική συνοχή της δημόσιας, όσο και της ιδιωτικής σφαίρας.[22] Η Χάνα Άρεντ περιγράφει την επικράτεια του ιδιωτικού ως το δικαίωμα του ατόμου για έναν *«ασφαλή χώρο για να κρυφτεί από τον κοινό δημόσιο κόσμο, όχι μόνο απ' όσα συμβαίνουν σ' αυτόν αλλά και από την ίδια του τη δημοσιότητα, από το να είναι κανείς ορατός και ακουστός»*[23]

Ανατρέχοντας στο παρελθόν, παρατηρείται ότι οι δρόμοι της ελληνικής πόλης είχαν μια άλλη κοινωνική διάσταση, αποτελούσαν δηλαδή αφορμή για κοινωνικοποίηση, παιχνίδι και λευκό καμβά για ποικίλες δραστηριότητες. Δημιουργούνταν έτσι γειτονίες, " λίβινγκ ρουμ" [24] που απευθύνονταν σε ολόκληρη την κοινότητα, ενώ σήμερα η πόλη της Αθήνας βασίζεται όλο και περισσότερο στο «ιδιωτικό» και στην επέκταση του σε κάθε εναπομείναντα ελεύθερο χώρο. Αναλυτικότερα στην πόλη του σήμερα, όχι μόνο ο δρόμος αλλά το επίπεδο του εδάφους γενικά είναι κορεσμένο, από την αυξημένη κυκλοφορία, τα παρκαρισμένα αμάξια στα πεζοδρόμια αλλά και τα καταστήματα που διαρκώς επεκτείνονται. Κατά συνέπεια δεν υπάρχει ποικιλία στις δυνατότητες που διαθέτει το επίπεδο αυτό και άρα οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων εμφανίζονται ελάχιστες αρκετά τυποποιημένες.

Για το φαινόμενο αυτό κάνει λόγο ο Cacciari[25], ο οποίος χαρακτηρίζει την κατάργηση της απόστασης, ως μανία του ανθρώπου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή κάθε γειτνίασης. Διότι όπως υποστηρίζει, η γειτνίαση γεννιέται από αποστάσεις ικανές να δημιουργούν σχέσεις. Η απόσταση της γειτνίασης, μια απόσταση που καθιστά διακριτές τις οντότητες, που σημαίνει διακριτές τις διαφορές, συνθλίβεται ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι,

«Ο ξένος ή αφομοιώνεται, δηλαδή γίνεται ίδιος, ή γίνεται τόσο ξένος που είναι αδιανόητος».

22 Π. Δραγώνας, Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, *Πολυκατοικίες 111*, σελ 46
23 Γ. Μπαρκούτα, *Η κατοίκηση σε κρίση*, Εκκρεμές, 2019
βλ. Άρεντ, Χ. *Η ανθρώπινη κατάσταση: Vita activa*, μτφρ. Σ. Ροζάνης και Γ. Λυκιαρδόπουλος, Αθήνα, Γνώση, 1986
24 Τ. Κουμπής, Θ. Μουτσόπουλος, Richard Scoffier, *ATHENS 2002 ABSOLUTE REALISM*, 2002
25 Σ. Σταυρίδης, *ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΟΘΟΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΚΗΝΗ*, 2009

Sanatorium Premium + kultura Moscow / Rotterdam, Russia

Στο βιβλίο «ATHENS 2002 ABSOLUTE REALISM» γίνεται ταύτιση της αστικής καθημερινότητας με τις συνθήκες που εμφανίζονται σε μια συνωστισμένη παραλία :

«Ο χώρος της πόλης οργανώνεται όπως ο χώρος της υπερπλήρους παραλίας, όπου απαγορεύσεις αίρονται και οι προσωπικές στιγμές ατόμων διαφόρων εθνικοτήτων αλληλοδιαπλέκονται, χωρίς κάποιο κοινό σημείο μεταξύ τους.»

(Peter Cook, Ron Herron, «Instant City», Archigram 1968-1970)

Ανάσα στην ασφυκτική αυτή κατάσταση δίνουν χώροι όπως ταράτσες, μπαλκόνια, ρετιρέ, στοές και ακάλυπτοι οικοδομικών τετραγώνων, που λειτουργούν ωφέλιμα «μαλακώνοντας» το όριο μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού.

Η ιδιωτική ζωή εξαπλώνεται στον δρόμο και τα πεζοδρόμια, μέσω οπτικοακουστικών ερεθισμάτων, μετασχηματίζεται και μετατρέπεται σε δημόσια ζωή. Στην συνέχεια του κύκλου η δημόσια ζωή απλώνεται μέσα στα οικόπεδα και τα κτίρια, τα «εξερευνάει», «κρυφοκοιτάζει» για να αποκαλυφθεί η ιδιωτική καθημερινότητα. Στο βιβλίο με τίτλο «Η κατοίκηση σε κρίση», παρουσιάζεται η πορεία μιας γυναίκας στην κατοικία της και σαν ένα παιχνίδι κρυφτού ανάμεσα σε πλήρη και κενά, το κατά πόσο αποφεύγει τα βλέμματα των γειτόνων. Οι χρήστες μετακινούνται με τα έσω-ρούχα (μπουρνούζια, πετσέτες, πιτζάμες και παντόφλες) σαν να περνούν από το «εσωτερικό στο εσωτερικό χωρίς καμία διαμεσολάβηση του έξω»[26]
Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι ένας παράγοντας που επηρεάζει το όριο μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου είναι η κίνηση. Με την κίνηση επιτυγχάνεται η παράλληλη μετατόπιση του ορίου καθώς η αρχιτεκτονική στιγμιαία παραιτείται από τη λογική της ως μηχανισμού θέασης[27] και παράλληλα οι χρήστες παραιτούνται από την αγωνία του βλέμματος και της εποπτείας.

Η Beatriz Colomina στο βιβλίο της «X-Ray Architecture» παρομοιάζει τα ανοίγματα των μοντέρνων κτηρίων τα οποία εκθέτουν το εσωτερικό τους στο δημόσιο, με την ακτινογραφία, η οποία εκθέτει το εσωτερικό του σώματος στο κοινό. Αυτό που πριν ήταν ιδιωτικό τώρα υπόκειται στην δημόσια σφαίρα. Αλλά η ακτινογραφία δεν είναι απλώς μια εικόνα του σώματος. Είναι μία εικόνα του σώματος που απεικονίζεται. Η ακτινογραφία δεν είναι απλά για την εμφάνιση ενός εσωτερικού. Ο εξωτερικός φάκελος είναι ακόμα ένα είδος της σκιάς ή μιας βαμπάδας, που ο καθένας προσπαθεί να διακρίνει. Στην αρχιτεκτονική του γυαλιού, το γυαλί δεν είναι ποτέ εντελώς διαφανές.[28]

26 Γ. Μπαρούκα, *Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ*, ΕΚΚΡΕΜΕΣ, 2019
βλ. Scoffier R., *Η πόλη χωρίς το έξω*, μτφρ. Β. Μπιτσώρης, Αθήνα: Futura, 2000
27 ό.π.
βλ. B. Colomina, *Ο σχισμένος τοίχος: Οικιακή ηδονοβλεψία*, μτφρ. Ρ. Φατσέα και Μ. Σκαμάγκα, στο Η. Β. Τροβά (επιμ.), Από πιά πλευρά του τοίχου; Ζητήματα φύλων στο σχεδιασμό του χώρου, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Διατμητικό Πρόγραμμα Σπουδών για θέματα Φύλου και Ισότητας, 79-129, 2008
28 B. COLOMINA, *X-Ray Architecture, Lars Muller*, 2019

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννης, Κυψέλη, 2023

Όσων αφορά την δομή της πολυκατοικίας και στο κατά πόσο φιλοξενεί συνθήκες έκθεσης στο εσωτερικό της, αρκεί μόνο να παρατηρηθεί η ποικιλία των χρήσεων που φιλοξενεί. Ενώ οι δημόσιες χρήσεις στην πλειοψηφία τους συγκεντρώνονται στην στάθμη του δρόμου, σε μια πολυκατοικία μπορεί να επιτευχθεί η ανάμιξη χωρικών επικρατειών αφού υπάρχει δυνατότητα διείσδυσης δημόσιων χρήσεων δίπλα σε ιδιωτικές, μέχρι και τον τελευταίο όροφο. Υπό αυτές τις συνθήκες, η ιεράρχηση της ιδιωτικότητας παύει να ισχύει καθώς στην τομή της πολυκατοικίας επικρατεί ένα συνονθύλευμα χρήσεων που θυμίζει συνθήκες που εμφανίζονται στο επίπεδο του δρόμου.

Οι χώροι που φιλοξενούν την οριακή αυτή κατάσταση σε μια πολυκατοικία ονομάζονται κοινόχρηστοι και αποτελούνται συνήθως από την πιλοτή, τους διαδρόμους, το κλιμακοστάσιο, την ταράτσα αλλά και τον ακάλυπτο. Ο τρόπος που αντιδρούν οι κάτοικοι καταφέρνουν να συνυπάρξουν σε αυτούς τους χώρους, να τους διαμορφώνουν ή να αδιαφορούν για αυτούς αντικατοπτρίζει την γενικότερη στάση αυτών ως προς τα κοινά. Η αντίληψη της αξίας αυτών των χώρων για τις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης σε ένα αστικό κέντρο θα συμβάλει στην αναδιαμόρφωση αδρανών χώρων, που μπορούν να καλύψουν σημαντικές ανάγκες των κατοίκων και κατ' επέκταση να βοηθήσουν στην βελτίωση των συνθηκών ζωής τους σε ένα αστικό χώρο.

« ...λόγω του πρόσθετου πλουραλισμού της σε χώρους κυριότητας η πολυκατοικία δρα «ωσμωτικά» ανάμεσα στην ιδιωτική και τη σημόσια σφαίρα μέσα σε ένα σύγχρονο αστικό περιβάλλον. ... Η πολυκατοικία επιτρέπει στο διαλύτη να περάσει από το εξωτερικό προς το εσωτερικό και αντιστρόφως μέσω «ημιπερατού» διαχωρισμού και στρωμάτωσης.»

(Richard Woditsch, MADE IN ATHENS , σελ 309, 2013)

Συμπερασματικά, η πολυκατοικία λόγω του πλουραλισμού της ως προς την χωροθέτηση και χρήση, δρα «ωσμωτικά» ανάμεσα στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα μέσα σε ένα σύγχρονο αστικό περιβάλλον. Η πολυκατοικία λοιπόν «επιτρέπει στο διαλύτη να περάσει από το εξωτερικό προς το εσωτερικό και αντιστρόφως, μέσω «ημιπερατού» διαχωρισμού και «στρωμάτωσης.»

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννης, Κυψέλη, 2023

συμπεράσματα ενότητας :

Στην ενότητα αυτή εξετάστηκαν, τα όρια άλλοτε πιο απαλά και άλλοτε πιο έντονα χαραγμένα, μεταξύ του "έξω", της έκθεσης και της ίσως πιο απρόσωπης ύπαρξης και του "μέσα" της οικειοποίησης και ασφάλειας. Η ταύτιση του κτιριακού κελύφους με το ανθρώπινο σώμα υπό το πρίσμα της ακτινογραφίας "εμφάνισε" τα σημεία, εκ των οποίων τα βασικότερα αποτελούν το μπαλκόνι και η ταράτσα, που οι δύο αυτοί κόσμοι έρχονται περισσότερο σε επαφή αλλά και το πώς η σύγχρονη αρχιτεκτονική συμβάλει στην εισχώρηση του δημόσιου όλο και πιο βαθιά στον ιδιωτικό χώρο. Ακόμα το πως αυτή ενθαρρύνει την συλλογική σκέψη και διαμόρφωση των χώρων της πολυκατοικίας που μπορούν να δώσουν ανάσα στην ασφυκτική δομή της.

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννης, Κυψέλη, 2023

3.0 το μπαλκόνι

Το "παράθυρο" της καθημερινής ζωής των κατοίκων μιας πολυκατοικίας είναι το μπαλκόνι του διαμερίσματος τους. Η «αλήθεια» αναδύεται από τους ξεφλουδισμένους τοίχους συνήθως της πίσω όψης, το παραμελημένο μπαλκόνι με τα ξεχασμένα αντικείμενα, και τις κλέφτες ματιές στο εσωτερικό που η ανεμίζουσα κουρτίνα δεν καταφέρνει να εμποδίσει.
Σε άλλο τμήμα της τα σφραγισμένα ανοίγματα, είναι διάστικτα από κλιματιστικά και κεραίες τηλεόρασης. Οι προσθήκες αυτές δεν είναι αθώες: δηλώνουν την προγραφή του παραθύρου, το οποίο δεν είναι πλέον ένα θεμελιακό στοιχείο που διασφαλίζει τις σχέσεις ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό, ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, αλλά θεωρείται παρενόχληση. Οι τυφλές προσόψεις των πολυκατοικιών μεταμορφώνονται τυχαία από αιφνίδια φαινόμενα που θυμίζουν εκείνες τις δερματικές ασθένειες οι οποίες εξαφανίζονται εξίσου γρήγορα όσο είχαν εμφανιστεί.[29]

Σε πλεονεκτική θέση εμφανίζονται τα ρετιρέ των τελευταίων ορόφων, αφού ο ευρύχωρος εξώστης καταφέρνει να αποκρύψει τα ανοίγματα του διαμερίσματος από ανεπιθύμητα βλέμματα. Ξεχωρίζοντας από κατώτερες «τυπικές» στάθμες[30] υπάρχει η δυνατότητα αναπαραγωγής προτύπων προαστιακής ζωής με την προσθήκη πλούσιων κήπων, πισίνας καθώς και υπαίθριων ψησταριών. Αυτές οι «ουράνιες πολιτείες» βρίσκονται απομακρυσμένες από τους θορύβους του ενοχλητικού οδοστρώματος και το συγχρωτισμό με τα αδιάκριτα βλέμματα των αγνώστων.

29 Τ. Κουμπής, Θ. Μουτσόπουλος, R.Scoffier, *ATHENS 2002 ABSOLUTE REALISM*, 2002
30 Δ. Φιλιππίδης, *MADE IN ATHENS* , σελ 223, 2013

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννης, Κυψέλη, 2023

Σε συνέχεια του προηγούμενου κεφαλαίου, όπου έγινε αναφορά στο πως ένα άτομο οικειοποιείται τον χώρο, θα αναλυθεί η συνθήκη συγκεκριμένα για τους εξώστες. ο Hertzberger αναφέρει χαρακτηριστικά ότι, «Η γύμνια και η ένδεια των περισσοτέρων καινούργιων σπιτιών παρουσιάζει θλιβερή αντίθεση με ό,τι έχει προσφέρει ένα παλιό σπίτι-ενδεχομένως παραβαίνοντας τους οικοδομικούς κανονισμούς.»[31]. Στην προσπάθεια να αναλύσουμε αυτό το φαινόμενο παρατηρούμε ότι βασικό ρόλο στη οικειοποίηση ενός τόπου παίζει "η μνήμη" ή αλλιώς τα προσωπικά βιώματα του καθενός. Τα πρώτα βιώματα ενός ανθρώπου λαμβάνουν χώρα σε ένα δωμάτιο, σε ένα διαμέρισμα, σε ένα "κουτί". Η μνήμη συνδυάζει βιώματα με τρόπους επίπλωσης, με υφές και υλικά, η εναλλαγή των οποίων αποτελεί την έμφυτη αρχιτεκτονική της πόλης και συμβάλει στον σχηματισμό προτύπων ενός οικείου χώρου.

31 H. Hertzberger, ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΤΙΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, σελ 445, Ε.Μ.Π. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, 2002

δική μου λήψη, οδός Τεγέας, Κυψέλη, 2023

«Εκείνος που θα βγει στο μπαλκόνι να ρεμβάσει, να "χαζέψει" μοιάζει με θεατή που κάθεται σε εξώστη θεωρείου του θεάτρου. Αυτομάτως το μπαλκόνι συνηγορεί στη σκέψη για την θεατρικότητα της πόλης»

(Τ. Παπαϊωάννου, Κλεινόν άστυ, «Η Αθηναϊκή Πολυκατοικία», (σκην.) Μ. Δανέζη, 2020-2021)

Στη σύγχρονη πόλη οι νέες κατασκευές δεν παρουσιάζονται ως εκ του μη όντος δημιουργήματα, αλλά εξαπλώνονται με τον τρόπο των ιών, που διεισδύουν και αναπτύσσονται ορμητικά στους οργανισμούς υποδοχής. Επομένως η δυνατότητα κατοίκησης στα μπαλκόνια και τα δώματα επιβάλλει μια άλλη σχέση με την πρόσοψη, η οποία δεν αποτελεί τόσο ένα κάθετο όριο όσο ένα ανυψωμένο έδαφος, από όπου ξεπροβάλλουν πολλές εφήμερες κατασκευές. Δημιουργούνται αντιθέσεις ανάμεσα στο πλήρες και το κενό, μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου, που έχουν την δυνατότητα να υπερκορέσουν ακόμα και τον δρόμο.[32]

«μετά τις διαχύσεις και την αμεσότητα του παραδοσιακού χωριού ή του καφενείου, οι άνθρωποι αποφεύγουν ακόμα και το χαιρετισμό στους κοινόχρηστους χώρους των αστικών πολυκατοικιών, ενώ επιδεικνύουν ετοιμοπόλεμη επιθετικότητα μόλις εμφανίζεται η κατάλληλη αφορμή. Κρατούν καθαρά και τακτικά τα εσωτερικά των διαμερισμάτων τους αλλά δείχνουν πλήρη απαξίωση για τα μπαλκόνια τους, ακριβώς όπως κάνουν και για τους δημόσιους χώρους της πόλης»[33]

32 T. Κουμπής, Θ. Μουτσόπουλος, R. Scoffier, ATHENS 2002 ABSOLUTE REALISM, 2002
33 Hertzberger, *ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΤΙΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ*, Ε.Μ.Π. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, 2002

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το μπαλκόνι αποτελεί έναν χώρο ο οποίος συμβάλει στο πιο ομαλό πέρασμα από την ιδιωτική στην δημόσια σφαίρα και αντίστροφα. Συνεπώς εμπεριέχει την έννοια του κατωφλιού και μπορούμε να το αντιληφθούμε και ως τέτοιο. Για την κατοικία, η πλάκα που προεξέχει και αγκαλιάζει τον όγκο του κτίριο λειτουργεί με έναν τρόπο και ως προέκταση της «ιδιωτικότητας» σε κοινή θέα.

Πιο αναλυτικά το κατώφλι αποτελεί «το κλειδί»[34] στη μετάβαση και σύνδεση μεταξύ περιοχών με διαφοροποιημένες διεκδικήσεις. Συμπληρώνει ακόμα ότι, ως τόπος από μόνο του συνιστά κατά βάση τη χωρική συνθήκη για συνάντηση και διάλογο μεταξύ περιοχών διαφορετικού τύπου. Επιπλέον οι κατωφλιακοί χώροι φλερτάρουν με την αντίθεση ασφάλειας και επαφής με τον έξω κόσμο, λειτουργώντας περισσότερο ως τόποι συνάντησης και αλληλεπικοινωνίας, παρά ως διαχωριστικά στοιχεία. Το μπαλκόνι επομένως προσφέρει μια ισορροπημένη σχέση μεταξύ θέας και απομόνωσης, είναι ένας αμφίδρομος χώρος θέασης και θέας ταυτοχρόνως και δίνει την δυνατότητα στον κάθε κάτοικο, ανά πάσα στιγμή να επιλέγει την επιθυμητή θέση του σε σχέση με τους άλλους. Είναι ένας τόπος στον οποίον βρίσκουν διέξοδο συμβάντα της εσωτερικής αλήθειας της κατοικίας και κοινοποιούνται προς δημόσια θέαση.

Ο όρος «Τσιμεντούπολη» δεν περιγράφει την ελληνική πόλη επαρκώς, αλλά μάλλον επικράτησε γιατί ο όρος «Τεντούπολη» δεν είναι εύηχος και ο όρος «Μπαλκονούπολη» δεν έχει αρκετά αρνητική χροιά.[35] Η Ελληνική πόλη δεν αποτελείται από κτίρια, αλλά από μπαλκόνια και τέντες.[36] Τα μπαλκόνια αποτελούν βασικό κομμάτι της ταυτότητας της πόλης, αφού μαρτυρούν καθημερινές στιγμές των κατοίκων της. Σαν κατακερματισμένη θεατρική σκηνή, από κάθε μπαλκόνι αντλεί κανείς πληροφορίες για να σχηματίσει μια ολοκληρωμένη εικόνα του βίου στο κέντρο της Αθήνας. Δεν πρέπει να παραληφθεί ότι η κατάσταση του μπαλκονιού πολλές φορές μαρτυράει την κατάσταση του διαμερίσματος και κατά πόσο μπορεί αυτό να καλύψει της ανάγκες ενός κατοίκου.

34 Α. Αγγελιδάκης, Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, *Πολυκατοικίες ΙΙΙ*, σελ 64, 2008
35 ό.π.
36 ό.π.

Σήμερα το μπαλκόνι αποτελεί κεντροβαρικό στοιχείο της όψης της πολυκατοικίας. Ο Fulvio Irace περιγράφει:

«Η νέα κατοικία προϋπόθετε έναν νέο τύπο ανθρώπου, ένα έμβρυο του δοκιμαστικού σωλήνα προγραμματισμένο από μια μετρική της κατοίκησης ανάλογη με μάντρα των Χαρέ Κρίσνα, στην περίπτωση όμως αυτή του Giedion: "Φως-φως-αέρας φως- άνοιγμα-αέρας-αέρας-άνοιγμα-άνοιγμα-άνοιγμα"!»[37]

Σε αυτό το σημείο θα γίνει η κατηγοριοποίηση των στοιχείων του μπαλκονιού σε σταθερά και μεταβλητά σε μία προσπάθεια κατανόησης της δομής και του χαρακτήρα του. Ακόμα θα γίνει σύγκριση της πρόσοψης με την πίσω όψη καθώς και ανάλυση με μια πιο γενική ματιά της χρησιμότητας του καθώς πέρα από χώρο εκτόνωσης, αποτελεί συχνά αποθηκευτικό χώρο άχρηστων αντικειμένων ή ακόμα αντικειμένων που δεν βρήκαν θέση στο εσωτερικό του διαμερίσματος πιθανόν λόγο του περιορισμένου χώρου.

37 Α. Γιακουμακάτος, *MADE IN ATHENS* , σελ 254,
βλ., F.Irace (επιμ.), «Vivere la città globale» Casa per tutti. Abitare la città glovale, κατάλογος έκθεσης (Triennale του Μιλάνου), Electra, Μιλάνο 2008

δική μου λήψη, οδός Τεγέας, Κυψέλη, 2023

3.1 σταθερά στοιχεία

Το αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο διαρκώς επαναφέρει τρόπους χρήσης των χώρων, «ευθυγραμμίζοντας» τις «κατάλληλες» χρήσεις με τις «κατάλληλες» χωρικές συσχετίσεις τους. Οι «αρμόζουσες» χρήσεις αποκτούν «αρμόζουσες» χωρικές ρυθμίσεις και «αρμόζοντες» χρονικούς συσχετισμούς. Οι συσχετισμοί αυτοί αποτελούν τις χωρικές εκφράσεις των "μηχανισμών» που δημιουργούν τις συνδέσεις του τύπου «το κανονικό» ή «το σωστό πράγμα να κάνει κανείς εδώ και τώρα» (J. Ploger 2008,Foucault's dispositif and the city).

Αυτή η αίσθηση της ταξινόμησης αποδίδει, σύμφωνα με την B. Colomina, ένα «κρίσιμο» μετασχηματισμό της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής σκέψεις, σύμφωνα με το οποίο «το να κατοικείς» συνεπάγεται την ενοίκηση εντός ενός συστήματος χωροθέτησης, σαν «ένα είδος ντουλαπιού αρχειοθέτησης».
«Το "να κατοικείς" σημαίνει να χρησιμοποιείς αυτό το σύστημα», «τοποθετώντας» με όρους διάταξης το βλέμμα, τη θέα, τους υλικούς σχηματισμούς και το τοπίο (Colomina 2008: 115). Η αρχιτεκτονική εξυπηρετεί αυτή την «τοποθέτηση» αλλά ταυτόχρονα μορφοποιεί συμμετέχοντας αισθητηριακά την παραγωγή του υποκειμένου (Colomina 2008: 78-129).

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

3.1.1 η τέντα

Μια από τις πιο βασικές ανάγκες του μπαλκονιού σε μία ελληνική πόλη είναι ο σκιασμός. Λόγω κλίματος λοιπόν, ντύνονται με τέντες οπού συχνά μένουν κατεβασμένες ακόμα και όταν δεν υπάρχει ανάγκη σκιασμού ("να μην μας βλέπουν' κιόλας"). Παλιότερα, αυτές οι τέντες είχαν κλίση προς τα έξω και ήταν εμπριμέ με τροπικά φυτά από μέσα, ενώ τώρα μάλλον είναι πιο κατακόρυφες και οι περισσότερες μονόχρωμες.

Η όψη που έχει την ατυχία να είναι τυφλή, όπως αναφέρει στο περιοδικό «ΔΟΜΕΣ» ο Ανδρέας Αγγελιδάκης, «χαίρει πλήρους αδιαφορίας, και δεν ασχολείται μαζί της ούτε ο τεντάς, ούτε ο καγκελάς αλλά ούτε και κανένας άλλος, οπότε η άτυχη όψη γίνεται ένα αφαιρετικό περίγραμμα κτηρίου, με το οποίο, στην καλύτερη περίπτωση, ασχολείται ο σοβατζής και η πόλη μοιάζει σαν να τελείωσε ξαφνικά, σαν να τρύπησε ο πολεοδομικός ιστός, σαν αυτός που έφτιαχνε το cad να ξέχασε ένα κουτάκι».[38]

Πέρα όμως από της συνθήκες με τις οποίες παραμένει στα μπαλκόνια της αθηναϊκής πολυκατοικίας, ο ρόλος της έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την χωρική αντίληψη της όψης. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί ένα σταθερά μεταβλητό όριο με το οποίο ο κάτοικος εν άγνοια του σχεδιάζει και κατασκευάζει τον χώρο που υπολείπεται της κατοικίας αλλά και ελέγχει το επίπεδο θέασης προς και από την κοινή θέα. Η «σταθερά» κατεβασμένη τέντα αποκτά χαρακτηριστικά τοίχου, με όρους σταθερότητας, οριοθέτησης και προστασίας, οπότε και η πίσω βεράντα μετατρέπεται (και) σε διάδρομο που εξυπηρετεί την κίνηση από χώρο σε χώρο και από λειτουργία σε λειτουργία.[39]

38 Α. Αγγελιδάκης, Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, *Πολυκατοικίες ΙΙΙ*, σελ 64, 2008
39 Γ. Μπαρκούτα, *Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ, ΕΚΚΡΕΜΕΣ*, 2019

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

3.1.2 τα κάγκελα

Ένα ακόμα στοιχείο που συναντάμε σχεδόν σε κάθε εξώστη των Αθηναϊκών πολυκατοικιών είναι το κάγκελο. Όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι πολυκατοικίες τις Αθήνας με επιρροές από την art deco και art nouveau διέθεταν σιδεριές στα μπαλκόνια με μια τέχνη χειροποίητη που τώρα δεν την γνωρίζουμε καλά. Αργότερα με το πέρασμα στην μοντέρνα και έπειτα στην ανώνυμη εμπορική αρχιτεκτονική των μεταπολεμικών πολυκατοικιών, τα σιδερένια κάγκελα εντοπίζονται απλοποιημένα, σε γεωμετρικά μοτίβα χωρίς κανένα διακοσμητικό στοιχείο ή αντικαθίστανται από σκυρόδεμα ή γυαλί.

Έτσι, η λεπτομέρεια ενός κιγκλιδώματος, διέπεται από μια συγκεκριμένη αισθητική, άρα αποτελεί μια αναγνωρίσιμη μονάδα που συμβάλει σε ένα βαθμό στη διαμόρφωση του χαρακτήρα της πόλης Η σημασία της όμως είναι ιδιαίτερα μικρή καθώς ο παρατηρητής δεν θα μπορούσε να την ερμηνεύσει ως κάτι παραπάνω από ένα μικρό διακοσμητικό στοιχείο, χαμένο στο σύνολο του κιγκλιδώματος. [40]

40 Χ. Βαμβακάς, *Αστικές Μορφολογίες : Αθήνα, Βουδαπέστη, Ρότερνταμ*, Ερευνητική εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2018

3.1.3 το άνοιγμα

Το παράθυρο ή η μπαλκονόπορτα αποτελεί το διάφανο φίλτρο εκατέρωθεν του οποίου γειτνιάζει ο ανοιχτός και ο κλειστός χώρος, η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα. Στις πολυκατοικίες της Αθήνας, το συναντάμε σε μέτρια προς κακή κατάσταση, κυρίως λόγω των παλιών "φαγωμένων" ξύλινων κουφωμάτων με τζάμια που τρεμοπαίζουν στην διέλευση κάποιου μεγάλου οχήματος ή θορύβου. Ακολουθούν τα ξύλινα παντζούρια με τις δικές τους φθορές που όμως αφήνουν το φως να μπαίνει μέσα στα δωμάτια με μοναδικούς γεωμετρικούς σχηματισμούς. Με τον καιρό βέβαια τα ξύλινα στοιχεία αντικαθίστανται από αλουμινένια με λιγότερη χάρη, γεγονός το οποίο σε περιοχές όπως η Κυψέλη αργεί να επικρατήσει. Κάποια ακόμα χαρακτηριστικά των ανοιγμάτων είναι ότι συνήθως τα συναντάμε στενά και ψηλά με την έλλειψη διακοσμητικών ή γλυπτικών στοιχείων.

Τα ανοίγματα στην Αθήνα, έρχονται κατ' επέκταση, σε δεύτερη θέαση, καθώς βρίσκονται πίσω από τα μπαλκόνια που κυριαρχούν. Στις περισσότερες περιπτώσεις, αποκρύπτονται από την κοινή θέα, όταν για παράδειγμα η τέντα σκίασης βρίσκεται στη χαμηλότερη θέση ή το μπαλκόνι είναι πλήρες αντικειμένων. Ακόμα σε περιπτώσεις όπου η προέκταση της πλάκας του μπαλκονιού αυξάνεται σημαντικά με αποτέλεσμα να εμποδίζει την προβολή τους. Παράλληλα, στις περιπτώσεις αυτές, αυξάνεται σημαντικά το πλάτος της ζώνης μετάβασης και κατ' ακολουθία η φύση του μεταβατικού της χαρακτήρα.

3.2 μεταβλητά στοιχεία

Σε αυτή τη κατηγορία συμπεριλαμβάνεται κάθε είδους αυθαίρετη και εφήμερη παρέμβαση που εξοπλίζει τον χώρο του εξώστη. Ο εξοπλισμός αυτός μπορεί να συμπεριλαμβάνει διάφορε υφές, υλικά καθώς και αντικείμενα όπως, air-condition, καρέκλες, τραπέζι, ζαρντινιέρες, γλάστρες, απλώστρα, καλαμιές, ντουλάπα, λάστιχο κ.α .

Ο τρόπος που αυτά εναλλάσσονται, χρησιμοποιούνται ή καταπατούνται, είναι η έμφυτη αρχιτεκτονική της.

Θα γίνει αναφορά λοιπόν σε διάφορες τέτοιες πρακτικές κατοίκησης που όπως αναφέρει η Γ. Μπαρκούτα[41], οργανώνουν μαζί με τα προσωπικά βιώματα, την καθημερινή ζωή στους χώρους που οικειοποιούμαστε.

δική μου λήψη, οδός Θάσου, Κυψέλη, 2023

«Σήμερα ζούμε το λυκόφως της αρχιτεκτονικής του αντικειμένου. Η αυριανή αρχιτεκτονική αντίληψη δεν θα στηρίζεται τόσο στην δημιουργία νέων σχημάτων ή στον καθορισμό νέων χώρων. Βάση της θα είναι κυρίως οι στρατηγικές και οι μηχανισμοί που θα μπορούν να κατευθύνουν προς τα μπροστά τις τυφλές δυνάμεις που, απολύτως αδιάφορες, πλάθουν τον κόσμο.»[42]

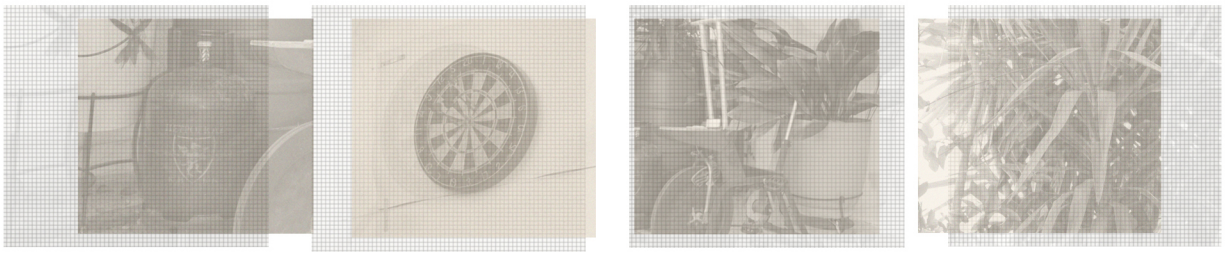
41 Γ. Μπαρκούτα, Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ, ΕΚΚΡΕΜΕΣ, 2019
βλ. Lefebvre H., The Production of Space, Οξφόρδη: Blackwell, 1991

42 Τ. Κουμπής, Θ. Μουτσόπουλος, Richard Scoffier, ATHENS 2002 ABSOLUTE REALISM, 2002

Παρακάτω θα παρατεθεί ένα απόσπασμα από την συνέντευξη του αρχιτέκτονα Νίκου Κτενά στην ιστοσελίδα «POPAGANDA»[43], ο οποίος περιγράφει τα μπαλκόνια της Αθήνας δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στην προσωπική αισθητική των κατοίκων τους:

«στα τέλη των 90's θυμάμαι τα μεγάλα μπαλκόνια των νεόδμητων πολυκατοικιών να αποτελούν κάτι σαν ένδειξη status. Γιούκα, έπιπλα κήπου, καρέκλες σκηνοθέτη και κούνιες, τέντες με κλαρωτά εσωτερικά σχέδια, διάφορα διακοσμητικά εξωτερικού χώρου όπως κοχύλια κι αφύσικες πέτρες διαμόρφωναν το μπαλκόνι τόσο του δικό μου σπιτιού όσο και των γειτόνων που έδιναν ραντεβού σε αυτά και φρόντιζαν να είναι αν μη τι άλλο περιποιημένα ως προέκταση του σπιτιού τους. Το πίσω μπαλκόνι, εκείνο που έβλεπε στην πυλωτή της πολυκατοικίας ήταν παραδοσιακά ο χώρος απλώματος της μπουγάδας κι εκείνων των μεταλλικών ντουλαπών που υπήρξαν μόδα και χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση λογής-λογής πραγμάτων»

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

43 Ζ. Παρασίδη, «Τα μπαλκόνια της Αθήνας», POPAGANDA, 2020

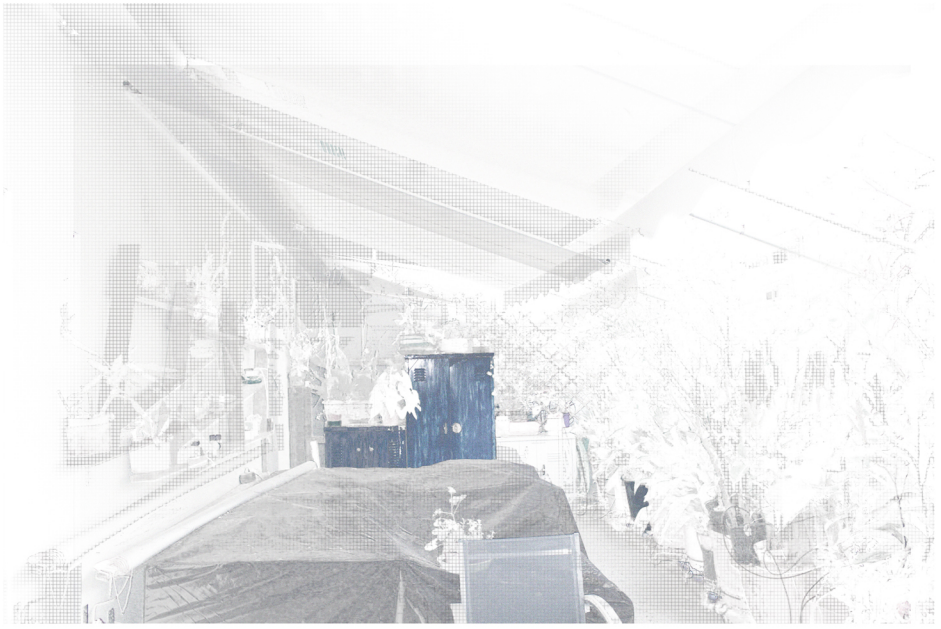

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

Σήμερα παρατηρείται ότι οι εξώστες στην πλειοψηφία τους αποτελούν χώρο αποθήκευσης αντικειμένων που δεν βρίσκουν θέση στο εσωτερικό της κατοικίας ή που δεν θέλουμε να βιώνουμε στην καθημερινότητα μας. Ο αστικός εξώστης μπορεί να ερμηνευθεί ως ένας χώρος που « "εξωθούμε" προς κοινή θέα αυτά που δεν θέλουμε να "θεάμεθα", παρότι ο χώρος του εξώστη γεννήθηκε με τον σκοπό της "εκθέασης" του παρατηρητή του κοινού χώρου, ταυτόχρονα εαυτόν ορατό στο κοινό»[44]

Θα μπορούσαμε να κατονομάσουμε κάποια από τα αντικείμενα που παρατηρούνται συχνά στα αστικά μπαλκόνια της Αθήνας. Ένας εξώστης μπορεί να είναι ο αποθηκευτικός χώρος της εποχής που πέρασε ή αυτής που θα ακολουθήσει, γεμάτος στοιβαγμένα απομεινάρια αναμνήσεων ή κάποτε χρήσιμων αντικειμένων που μπήκαν στη λίστα των περιττών. Τα αντικείμενα αυτά μπορεί να είναι, ζευγάρια παπούτσια που δεν φοράς πια αλλά δεν θέλεις και να πετάξεις, η καλοκαιρινή σκηνή ή η ομπρέλα της παραλίας που δεν χωράει πουθενά, αφού τα πατάρια δεν είναι και τόσο ευρύχωρα, αν υπάρχουν. Είναι αντικείμενα μετέωρα, εποχιακά.

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

44 Ζ. Παρασίδη, «Τα μπαλκόνια της Αθήνας», POPAGANDA, 2020

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

LG
Smart Inverter

Άλλη κατηγορία είναι τα αντικείμενα που δίνουν ζωή και χρώμα στον εξώστη. Ζαρντινιέρες και γλάστρες με κάθε λογής φυτά και λουλούδια, για να θυμίζουν το πράσινο της υπαίθρου, που δημιουργούν σκιά αλλά και μια αίσθηση ασφάλειας αφού παρέα με τις καλαμωτές και τις τέντες εμποδίζουν τα βλέμματα των γειτόνων να εισχωρήσουν στο το εσωτερικό της κατοικίας. Μια προσπάθεια για την δημιουργία μίας ψευδαίσθησης του φυσικού τοπίου, πολυπόθητη για τους κατοίκους των μεγάλων πόλεων.

Στη συνέχεια ακολουθούν τα έπιπλα εξωτερικού χώρου. Αν υπάρχει περιθώριο, οι εξώστες γεμίζουν από τραπεζάκια, καρέκλες και καναπέδες, άλλα με ταπεινά σχέδια και άλλα ακριβά και πιο σύγχρονα. Οι κάτοικοι σχηματίζουν το "δεύτερο σαλόνι", και η τηλεόραση έχει αντικατασταθεί από την θέα στον δρόμο ή στην απέναντι πολυκατοικία. Το μάτι δεν μένει σταθερό αλλά εξερευνάει δημόσιες και ιδιωτικές στιγμές της καθημερινής ζωής. Το μπαλκόνι έχει βαρύνουσα σημασία για μία ελληνική πόλη, καθώς με την μείωση τον βιωμάτων στο επίπεδο του δρόμου, είναι το αμέσως επόμενο μέσο για να διατηρηθεί η αίσθηση της γειτονιάς και της επαφής με τον δρόμο/ κοινόχρηστο.

Το μπαλκόνι λοιπόν αποτελεί μια ενδιάμεση ζώνη, η πληρότητα της οποίας μπορεί να κυμαίνεται από απολύτως άδειο έως ασφυκτικά γεμάτο. Οι μορφές που μπορεί να πάρει είναι ποικίλες αφού είναι στην ευχέρεια του κατοίκου του. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι ένα μπαλκόνι μπορεί να πάρει το ρόλο ενός καθιστικού, παρατηρητηρίου, αποθηκευτικού χώρου, κήπου, γυμναστηρίου κ.α. Όλα αυτά τα συναντάμε μεμονωμένα ή και ως υβρίδια, καθιστώντας την άντληση γενικευμένων τυπολογιών για ένα μπαλκόνι αρκετά περίπλοκη.

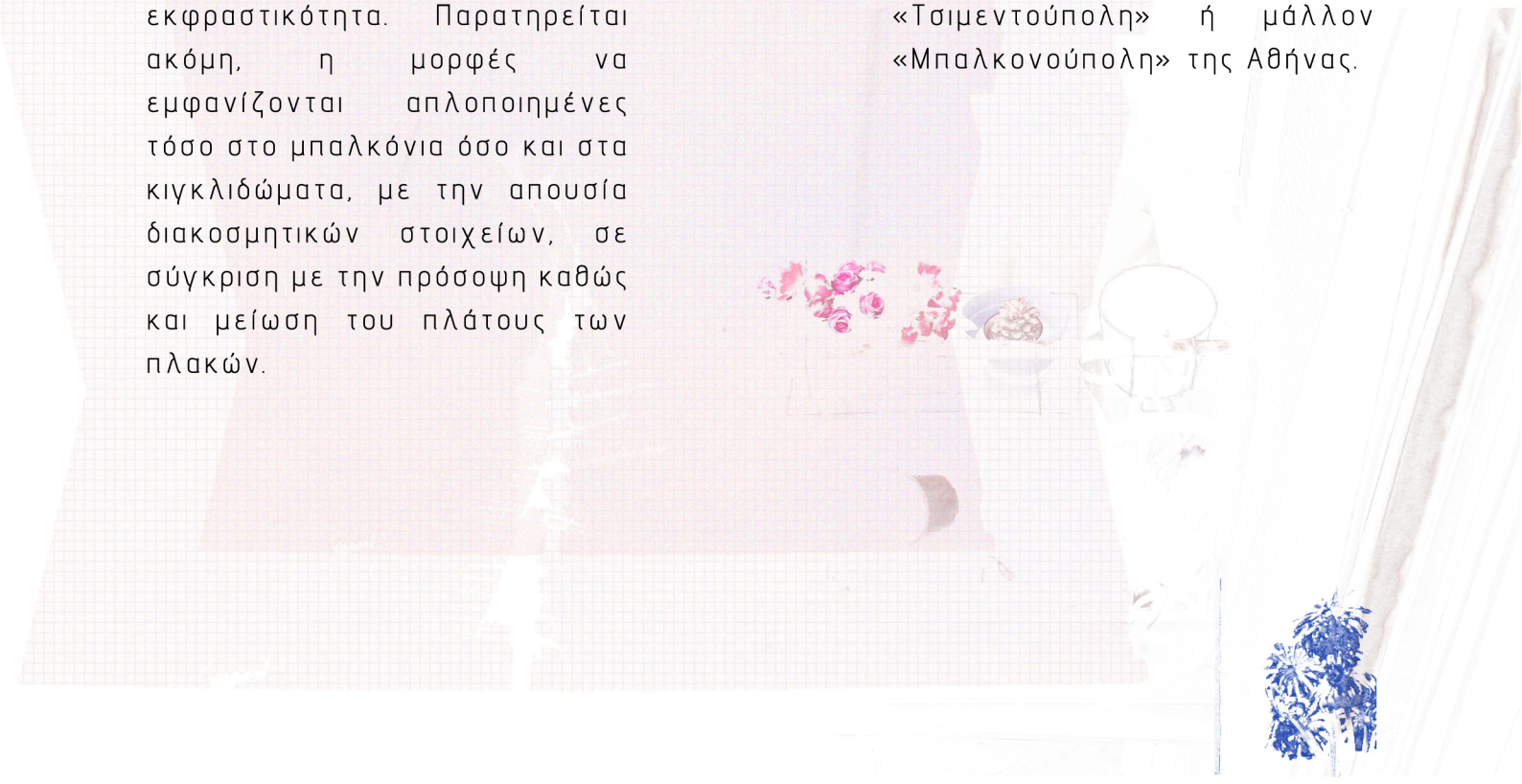

Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η πρόσοψη των κτηρίων έρχεται σε δεύτερη ανάγνωση, ενώ μπροστά της συγκεντρώνεται η πληθώρα αντικειμένων, προσδίδοντας έναν ιδιαίτερα εκφραστικό και ποικιλόμορφο χαρακτήρα. Παρ' όλα αυτά στις περιπτώσεις των τελευταίων ορόφων, δηλαδή στην τυπολογία του ρετιρέ, η δημόσια θέαση είναι σχεδόν αδύνατη.

Στο εσωτερικό μέτωπο της πολυκατοικίας, το οποίο συνήθως "βλέπει" σε έναν ακάλυπτο, η παρουσία αλλά και το μέγεθος των μπαλκονιών μειώνεται σημαντικά και ως συνέπεια ελαττώνεται τόσο η μεταβατικότητα όσο και η εκφραστικότητα. Παρατηρείται ακόμη, η μορφές να εμφανίζονται απλοποιημένες τόσο στο μπαλκόνια όσο και στα κιγκλιδώματα, με την απουσία διακοσμητικών στοιχείων, σε σύγκριση με την πρόσοψη καθώς και μείωση του πλάτους των πλακών.

.Επιπλέον σε αντίθεση με την πρόσοψη, στην πίσω όψη δεν συναντάμε συχνά ποικιλία χρήσεων αλλά περιορισμό σε αποθηκευτικό χώρο και χώρο για μπουγάδες.

Παρατηρούμε ότι ο χαρακτήρας μιας πόλης στην πραγματικότητα συγκροτείται από την ύπαρξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μικρότερων κλιμάκων που στην συνέχεια περνάνε σε μεγαλύτερες. Από ένα δωμάτιο, έναν εξώστη σε ένα διαμέρισμα, σε μια πολυκατοικία, σε ένα οικοδομικό τετράγωνο, σε μια πόλη. Το σύνολο όλων των παραπάνω εκφράζει την καθημερινότητα των κατοίκων της πόλης συγκροτώντας έτσι τελικά την «Τσιμεντούπολη» ή μάλλον «Μπαλκονούπολη» της Αθήνας.

Στο «ENTER THROUGH THE BALCONY» ένα ντοκιμαντέρ για τα ουκρανικά μπαλκόνια, παρουσιάζεται η σχέση των κατοίκων με τους εξώστες, σε ποιο βαθμό επιλέγουν να επεμβαίνουν σε αυτά και ο ρόλος τους για ένα διαμέρισμα[45]. Παρακάτω θα παρατεθούν κάποιες από τις απόψεις που αναφέρθηκαν και θα αναγνωριστούν ομοιότητες σε σχέση με τα ελληνικά μπαλκόνια.
Οι κάτοικοι των ουκρανικών πόλεων έχουν παρόμοια αντίληψη ως προς την αμεσότητα που προσφέρει ένα μπαλκόνι σε σχέση με το επίπεδο του δρόμου και το δημόσιο. Στο βίντεο αναφέρουν ότι,

«Για εμάς εδώ είναι σαν να είσαι έξω στο δρόμο αλλά απλώς βγήκες έξω στο μπαλκόνι σου»
«For us here it's like you're out on the street but you've just gone out onto your balcony»

το οποίο ταυτίζεται με τις αλληλεπιδράσεις σε μια ελληνική γειτονιά. Μια από τις πιο χαρακτηριστικές εικόνες της ελληνικής γειτονιάς είναι, ηλικιωμένοι άνθρωποι στα μπαλκόνια/παρατηρητήρια τους να περνάνε την ώρα τους "κουτσομπολεύοντας", που στην ουσία είναι φαινόμενο που εκδηλώνει την ανάγκη για κοινωνικοποίηση.
Όσον αφορά την χρηστικότητα των μπαλκονιών των ουκρανικών πολυκατοικιών, λόγω του περιορισμένου χώρου, οι συντριπτική πλειοψηφία τους κλείνει με τζαμαρία σε μια προσπάθεια επέκτασης του εσωτερικού χώρου του διαμερίσματος.

«Σε όλα τα σοβιετικά κτίρια, για το 99% των μαζικά προκατασκευασμένων πολυκατοικιών, τα μπαλκόνια χρησιμοποιήθηκαν για αποθήκευση. Λίγα επιπλέον τετραγωνικά μέτρα χώρου στο διαμέρισμα.»

«In all soviet buildings, these mass prefab apartment blocks, 99% of them, balconies were used for storage. An extra few square metres of space in the flat»

45 «ENTER THROUGH THE BALCONY», (σκην.) Roman Blazhan, Ukraine, 2020

Στα διαμερίσματα των ελληνικών πόλεων έχουν επίσης εμφανιστεί ανά καιρούς αυθαίρετα μπαλκόνια με προσθήκες τζαμαρίας, που όμως δεν έχει εισχωρήσει στην κουλτούρα των ανθρώπων και δεν παραβλέπονται στον βαθμό των Ουκρανικών πόλεων. Κάποιες φορές ακόμα οι ένοικοι αναζητώντας βραχυπρόθεσμες λύσεις, στρέφονται σε αυτοσχέδιες ελαφρές κατασκευές με την χρήση ξύλου ή καλαμωτής. Οι κάτοικοι καλύπτουν περιμετρικά τον εξώστη στην προσπάθεια να ζήσουν με μεγαλύτερη άνεση στο διαμέρισμα τους. Συνήθως στην Ελλάδα τα κλειστά μπαλκόνια παίρνουν τον ρόλο αποθηκευτικού χώρου συνδυασμένου με το πλυσταριό.
Το μπαλκόνι λοιπόν όχι μόνο για την ελληνική πόλη αλλά και για άλλες πόλεις του κόσμου, αποτελεί χώρο που αντανακλά τα διαφορετικά γούστα, αισθητικές επιλογές, εισοδήματα καθώς και την χρονική περίοδο στην οποία δημιουργήθηκαν αυτά. Η εικόνα αυτή αποτελεί την γειτνίαση του εσωτερικού, ιδιωτικού χώρου, με έναν δημόσιο χώρο όπου η προσωπική αισθητική δεν βρίσκει έδαφος.
Όπως αναφέρεται και στο βιβλίο « Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη», αυτή είναι η έννοια της μετάπολης για αυτή τη γενιά αλλά και αυτές που θα ακολουθήσουν, η προσπάθεια εύρεσης χώρου στριμώχνοντας τα κομπιούτερ, το κρεβάτι, τα ποδήλατα, τα αυτοκίνητα, τις αφίσες σε χώρους μικροcompact[46]

.

«Εμείς διαμορφώνουμε το περιβάλλον μας και αυτό διαμορφώνει εμάς»
«we shape our surrounding and they shape us»

« Ωστόσο, οι αρχιτέκτονες βλέπουν μεγάλες δυνατότητες στην παρασιτική αρχιτεκτονική για την μελλοντική ανάπτυξη, επειδή η παρασιτική αρχιτεκτονική δεν απαιτεί επιπλέον χώρο από την επιφάνεια, έτσι δεν είναι; Το προσθέτει.»
«However architects see great potential in parasitic architecture for future development because parasitic architecture doesn't require any extra space from the surface, doesnt' it? It adds it»

46 Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, *Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη*, ΔΟΜΕΣ, METAPOLIS PRESS, 2001

συμπεράσματα ενότητας:

Από τα παραπάνω αντλείται το συμπέρασμα ότι, με την μελέτη και κατανόηση των καταστάσεων που συμβαίνουν είτε λόγω ατομικών πρωτοβουλιών είτε τυχαία προκύπτουν στους χώρους μιας πολυκατοικίας, μπορούν πιο εύκολα να προταθούν λύσεις για την βελτιστοποίηση τους και την ικανοποίηση των κατοίκων. Η βελτιωτικές προτάσεις, όντας βασισμένες στις ανάγκες των κατοίκων και όχι σε ένα κορεσμένο, αμιγώς θεωρητικό υπόβαθρο, μπορούν να οδηγήσουν σε μια πόλη με βασικά χαρακτηριστικά την συμπερίληψη και την διατήρηση της αίσθησης της γειτονιάς. Για να επιτευχθεί το παραπάνω, βασικό εργαλείο αποτελεί ο συλλογικός σχεδιασμός που επιδιώκει να ενώσει τους συντελεστές της πόλης, να ακούσει τις ανάγκες τους και να προτείνει τρόπους αλληλεπίδρασης εκτόνωσης και κατ' επέκταση αναζωογόνησης του συνόλου της πόλης.

δική μου λήψη, οδός Λέλας Καραγιάννης, Κυψέλη, 2023

3.0 στη ταράτσα

Η ταράτσα της πολυκατοικίας, αποτελεί χώρο κοινόχρηστο, που απευθύνεται δηλαδή σε όλους τους κατοίκους της. Το δώμα είναι ένας χώρος στην πλειοψηφία του αδρανής, στο πέρασμα όμως του χρόνου έχει αποκτήσει παροδικά χρήσεις που βελτίωναν την ποιότητα ζωής των ενοίκων. Παραδείγματα ενεργών δωμάτων παρατηρούνται με την άνθηση του μοντερνισμού. Βασική ιδέα ήταν η εκμετάλλευση κοινόχρηστων εγκαταστάσεων, χωρίς φράχτες και χωρίσματα που σχεδιάστηκαν στις δεκαετίες του '20 και του '30.
Ένα από τα παραδείγματα που προβάλουν αυτό τον τρόπο ζωής αποτελεί η ταινία «L'Architecture d'oujourd'hui» (1930)[47], η οποία έγινε σε συνεργασία με τον νεαρό κινηματογραφιστή Pierre Chenal. Στην ταινία αυτή ο Le Corbusier υποστηρίζει ότι οι ασθένειες γεννιούνται στις πόλεις καθώς οι άνθρωποι εξακολουθούν να ζουν όπως στον μεσαίωνα. Προσφέρει λοιπόν την λύση της άσκησης στο λεγόμενο "roof garden" τονίζοντας την αξία της έκθεσης στον ήλιο, κάνοντας μια περιήγηση σε βίλες του 1920. Η ταινία κορυφώνεται με πλάνα σε έναν άντρα και δύο γυναίκες να γυμνάζονται με ενθουσιασμό και ένα είδος σεξουαλικής έντασης, στον κήπο του τελευταίου ορόφου της Villa Church. Το μήνυμα που επιθυμούσε να περάσει ήταν ότι το σπίτι είναι πρώτον και κύριων μια μηχανή υγείας, μια μορφή θεραπείας.[48]

Σε αυτό το σημείο θα γίνει ανάλυση των αναγκών που παρουσίασαν οι κάτοικοι της Αθήνας στην περίοδο της πανδημίας και του τρόπο με τον οποίο οι ανοιχτοί χώροι της πολυκατοικίας έδωσαν λύσεις για την καλύτερη ποιότητα ζωής τους. Επιπρόσθετα θα γίνει σύγκριση των τρόπων αυτών με τις αντίστοιχες μεθόδους βελτίωσης του καθημερινού βίου στην περίοδο εμφάνισης της φυματίωσης.
Σημαντικό είναι σε αυτό το σημείο να αναφερθούν κάποια χαρακτηριστικά της νόσου της φυματίωσης. Αρχικά αποτελεί μια μολυσματική νόσο η οποία συνήθως προσβάλει τα πνευμόνια και μεταδίδεται σε περίπτωση νόσησης με τον βήχα, το φτέρνισμα και το σάλιο μέσω του αέρα.

Όπως αναφέρεται στο βιβλίο με τίτλο «X-Ray Architecture» της Beatris Colomina, τα συμπτώματα, αν όχι οι αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, φαίνεται να έχουν παρθεί από ένα ιατρικό κείμενο για την ασθένεια της φυματίωσης.
Για την καλύτερη κατανόηση της συσχέτισης του Covid-19 με την φυματίωσης, θα γίνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή της νόσου ξεκινώντας από την χρονιά που εμφανίστηκε. Μετά την ανακάλυψη του βακίλου της φυματίωσης το 1882, ένα τυπικό ιατρικό βιβλίο απόδωσε τις αιτίες της ασθένειας, μεταξύ άλλων και στην έλλειψη άσκησης, την καθιστική ζωή σε εσωτερικούς χώρους, τον ελαττωματικό αερισμό, την έλλειψη φωτός και τα καταθλιπτικά συναισθήματα. Χρειάστηκε αρκετός καιρός για να χάσουν οι αντιλήψεις αυτές την αξιοπιστία τους.
Η φυματίωση θεωρήθηκε ότι είναι μια «υγρή» ασθένεια προερχόμενη από πόλεις γεμάτες υγρασία.[49]

47 « L'Architecture d'oujourd'hui », (σκην.) P. Chenal, 1930
48 B. Colomina, *PRIVACY AND PUBLICITY: Modern Architecture As Mass Media*, MIT PRESS, 1996
49 B. COLOMINA, *X-Ray Architecture*, L. Muller, 2019

Στην Ελλάδα, ένα από τα πιο τρανταχτά παραδείγματα ενεργών κοινόχρηστων χώρων σε μια πολυκατοικία, αποτελεί η ταράτσα της «Μπλε Πολυκατοικίας». Στο επεισόδιο με τίτλο «Αθηναϊκή Πολυκατοικία» της σειράς «Κλεινόν Άστυ», αναφέρεται ότι η «Μπλε Πολυκατοικία» έχει πολλά στοιχεία της αρχιτεκτονικής γλώσσας του μοντερνισμού, δηλαδή της νεοτερικότητας. Πιο συγκεκριμένα έχει μια σειρά από κοινόχρηστες δραστηριότητες στο δώμα, στο οποίο αν και δεν κατασκευάστηκε ποτέ, προβλεπόταν ο σχεδιασμός κοινόχρηστης πισίνας καθώς επίσης διαθέτει κοινόχρηστα υπόγεια, πλυντήρια κλπ. Πολυκατοικίες σαν και αυτή, προτείνουν την επαναφορά του στοιχείου της ταράτσας, που εντοπίζεται στην νησιώτικη αρχιτεκτονική, το οποίο όμως χάθηκε με τον νεοκλασικισμό.[50]

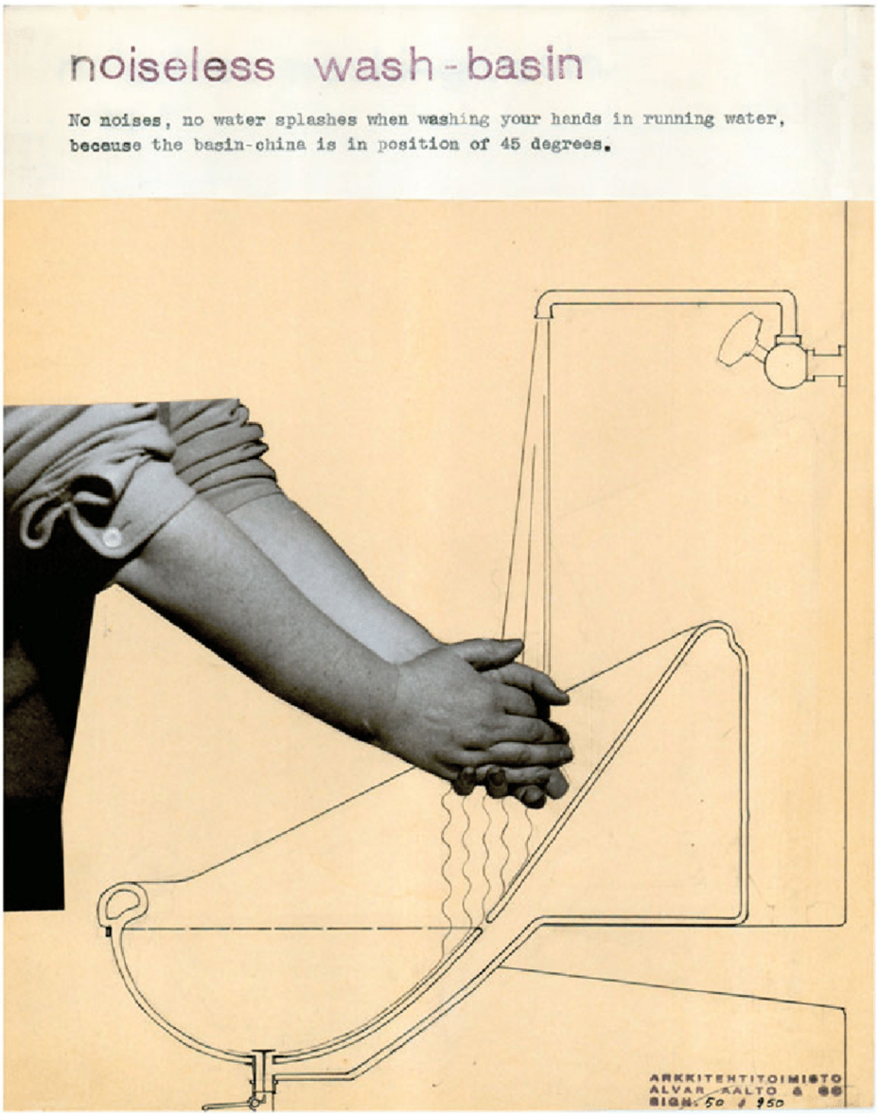
Η αρχιτεκτονική του 19ου αιώνα δαιμονοποιήθηκε ως ανθυγιεινή, ενώ ο ήλιος, ο εξαερισμός, οι ταράτσες και η σωματική υγιεινή προσφέρονταν ως μέσα πρόληψης αν όχι το αντίδοτο της φυματίωσης. Η διαφημιστική εκστρατεία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής δομήθηκε γύρω από σύγχρονες πεποιθήσεις σχετικά με την φυματίωση και τους φόβους για τη νόσο.

Τα συμπτώματα της φυματίωσης στην αρχιτεκτονική

Η επίδραση της φυματίωσης στην αρχιτεκτονική των αρχών του '20 αιώνα έφερε μεγάλες αλλαγές στον τρόπο σχεδίασης ενθαρρύνοντας νέους τρόπους αντίληψης του κτιριακού σε σχέση με το ανθρώπινο σώμα. Παρομοιάζοντας τα τμήματα ενός κτιρίου με αυτά του ανθρώπινου σώματος ο Giedion ανέφερε ότι, «τα διάφορα μέρη είναι πλήρως ενσωματωμένα όπως τα όργανα ενός σώματος.» για να περιγράψει την αλληλεπίδραση μεταξύ χώρων.
Οι σύγχρονοι αρχιτέκτονες έδωσαν έμφαση στην υγεία και την άσκηση σε αντίθεση με τους κινδύνους της ασθένειας, ορισμένες φορές μάλιστα παρουσίαζαν τους ίδιους ως μοντέλα για να καταστήσουν την αρχιτεκτονική τους κατανοητή. Τα κτίρια λοιπόν ταυτίστηκαν ασυνείδητα με την ανάγκη να παράγουν ένα υγιές σώμα. (Για παράδειγμα, το Tugendhat House του Mies van der Rohe (1929-1930) στο Μπρνο.) Κάποια ακόμα παραδείγματα οικιακού εξοπλισμού επηρεασμένου από τα πρότυπα της εποχής ήταν καρέκλες με πλάτη υπό γωνία, για να διευκολύνεται η αναπνοή και απόχρεμψη και σχεδιασμένοι νεροχύτες για να μειώσουν το πιτσίλισμα. Όσον αφορά το κτίριο, έμφαση δόθηκε στις ταράτσες και στους εξώστες, ειδικά των τελευταίων ορόφων, με έντονη επιθυμία να υπάρχει οπτική επαφή με το πράσινο.

50 Τ. Παπαϊωάννου, Κλεινόν άστυ, «Η Αθηναϊκή Πολυκατοικία», (σκην.) Μαρίνα Δανέζη, 2020-2021

Alvar Aalto, angled wash basin for patient bedrooms, Paimio Sanatorium, 1932. Alvar Aalto Foundation

«Η Αρχιτεκτονική είναι το προϊόν και το μέσον, είναι η «ιδέα» της διαρκούς επιθυμίας του ανθρώπου να ζήσει, να σχεδιάσει, να οργανώσει καλύτερα τη ζωή του προσαρμόζοντας τον χώρο στις βιολογικές ανάγκες και στις ψυχικές του παρορμήσεις.»[51]

51 Τ. Κουμπής, Θ. Μουτσόπουλος, R. Scoffier, ATHENS 2002 ABSOLUTE REALISM, 2002

«Στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική του Αιγαίου οι ενδιάμεσοι χώροι ανάμεσα στις αυλές και στα δωμάτια είναι συνήθως οι πιο ευχάριστοι στα λαϊκά σπίτια. Τα μπαλκόνια των πολυκατοικιών μικρή βέβαια σχέση έχουν με τις ποιότητες των ημιυπαίθριων χώρων της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Στο πυκνά δομημένο περιβάλλον των ελληνικών πόλεων τα μπαλκόνια αποτελούν τη μοναδική δυνατότητα εξόδου από το διαμέρισμα, καθώς οι ακάλυπτοι χώροι των οικοδομικών τετραγώνων και οι ταράτσες των πολυκατοικιών πολύ σπάνια αξιοποιούνται».[52]

Στην εποχή της πανδημίας Covid-19 και της υποχρεωτικής καραντίνας για εκτεταμένο χρόνο, οι κάτοικοι των πόλεων σε παγκόσμιο επίπεδο αναζήτησαν φυγή στα ξεχασμένα μπαλκόνια και τις ταράτσες τους. Οι πολυκατοικίες τις Αθήνας ζωντάνεψαν, με τα μπαλκόνια να αποτελούν σχεδόν την μοναδική φυγή του εγκλεισμού στο σπίτι. Οι εξώστες φιλοξένησαν τους κατοίκους που αναζητούσαν την οποιαδήποτε επαφή με το δημόσιο, τα τραπέζια των μπαλκονιών γέμισαν ανθρώπους και όσοι δεν είχαν μέχρι τώρα απέκτησαν. Οι κάτοικοι φάνηκε να δίνουν μεγαλύτερη βάση στην συντήρηση και διακόσμηση των μπαλκονιών καθώς αποτελούσε πιο έντονα από ποτέ την επέκταση της ιδιωτικής τους ζωής στην δημόσια σφαίρα. Δημιουργείτε ένα είδος επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων της πόλης, μια ελάχιστη κοινωνική συναναστροφή που ενισχύει το αίσθημα της γειτονιάς την στιγμή που οι δρόμοι είναι άδειοι.

«Τα μπαλκόνια των πολυκατοικιών θα αποτελέσουν τη μοναδική βαλβίδα ασφαλείας για την εκτόνωση της διαρκούς συσσωρευόμενης έντασης μέσα στους τοίχους των διαμερισμάτων».[53]

52 Τ. Παπαϊωάννου, Κλεινόν άστυ, «Η Αθηναϊκή Πολυκατοικία», (σκην.) Μ. Δανέζη, 2020-2021
53 Ζ. Παρασίδη, «Τα μπαλκόνια της Αθήνας», POPAGANDA, 2020

Ο μέχρι τότε τρόπος ζωής, εγκιβωτίστηκε σε ένα διαμέρισμα. Το περιβάλλον της καθημερινότητας των ανθρώπων συσσωρεύτηκε στην μικρότερη κλίμακα της πολυκατοικίας, η οποία πέρα από χώρο που εμπνέει ασφάλεια, πήρε τον ρόλο του εργασιακού χώρου, χώρου εκτόνωσης, χώρο άσκησης και επικοινωνίας.

Παρατηρούνται ακόμα αλλαγές στο εσωτερικό των διαμερισμάτων, με τους κατοίκους να προσπαθούν να προσαρμόσουν τον χώρο στις νέες απαιτήσεις τους. Κάποτε το μπαλκόνι αποτελούσε τον μοναδικό χώρο αναπαράστασης της ζωής στην ύπαιθρο όμως με την εμφάνιση του Covid 19, οι κάτοικοι αναζητούσαν πιο έντονα το στοιχείο του πρασίνου στο εσωτερικό του διαμερίσματος. Σε συνδυασμό με την ανάγκη για καλό αερισμό και ηλιασμό παρατηρείτε ότι τα χαρακτηριστικά του μπαλκονιού εισέρχονται στο διαμέρισμα καθιστώντας έτσι το όριο του μέσα και του έξω ακόμα πιο "μαλακό". Συμπερασματικά, η ενεργοποίηση των κάποτε αόρανών χώρων της πολυκατοικίας αλλά και ο μιμητισμός καταστάσεων που συμβαίνουν σε ημιυπαίθριους χώρους, στο εσωτερικό της κατοικίας, υπήρξε η απάντηση στην αντιμετώπιση της κοινωνικής απομόνωσης και τόνισε τις προοπτικές αλληλεπίδρασης του μέσα και του έξω.

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

Την δεκαετία του ’70 ήταν πλέον ξεκάθαρο πως η ζωή στην πόλη άρχισε να γίνεται όλο και λιγότερο διαχειρίσιμη από τους κατοίκους της, οι οποίοι μοιάζουν χαμένοι σε έναν λαβύρινθο από τσιμέντο. Η δυνατότητα εκτόνωσης στην ύπαιθρο ήταν πολυτέλεια για τους περισσότερους ανθρώπους και η δυσκολία στη μετακίνηση μετέτρεπε την ιδέα και μόνο σε ουτοπία. Η κλιμάκωση της κατάστασης ώθησε τους κατοίκους του κέντρου να εφεύρουν τρόπους αποσυμπίεσης μέσα στην ασφυκτική δομή της πόλης. Ένας από τους χώρους αυτούς ήταν οι ταράτσες των πολυκατοικιών, στις οποίες μεταξύ άλλων διεξάγονταν συνεδρίες ψυχοθεραπείας, γνωστές και ως “ταρατσοθεραπεία”[54] .Αποτελούσαν λοιπόν έναν χώρο όπου ομάδες ατόμων συγκεντρώνονταν για να ξεσπάσουν την πίεση που έφερνε η ζωή στην πόλη. Η βασική οδηγία, όπως αναφέρεται στο ντοκιμαντέρ με τίτλο «Για πέντε διαμερίσματα και ένα μαγαζί!» ήταν,

«Δεν ντρέπομαι να φωνάξω δυνατά αυτό που μου συμβαίνει».

Ένας ακόμα λόγος που οι ταράτσες και τα μπαλκόνια έγιναν πολύ δημοφιλή υπήρξε η δυνατότητα σωματικής άσκησης σε αυτά. Η μόνιμη κίνηση στους δρόμους οδήγησε στην αποθάρρυνση των κατοίκων να μετακινούνται στις περιπτώσεις που μπορούν να το αποφύγουν. Η εκγύμναση στο σπίτι ήταν ευρέως διαδεδομένη, τηλεοπτικές εκπομπές αλλά και βιντεοκασέτες, προωθούσαν αυτή τη τάση, στην οποία τα κάγκελα και τα έπιπλα των διαμερισμάτων μετατρέπονταν σε μηχανήματα γυμναστικής.

54 Ντοκιμαντέρ παραγωγής του Μουσείου Μπενάκη, «Για πέντε διαμερίσματα και ένα μαγαζί!»

στιγμιότυπα απο το ντοκιμαντέρ
«Για πέντε διαμερίσματα και ένα μαγαζί!»

στιγμιότυπα απο το ντοκιμαντέρ
«Για πέντε διαμερίσματα και ένα μαγαζί!»

Σήμερα σπάνια το δώμα προσκαλεί δραστηριότητες που ενθαρρύνουν την συνεύρεση των κατοίκων της πολυκατοικίας. Συχνότερα παίρνει το ρόλο πλυσταριού, και αποτελεί την πλατφόρμα από την οποία ξεπροβάλουν ένα σορό σκουριασμένα σίδερα αναμονής, δορυφορικές κεραίες και πιάτα, θερμοσίφωνες, κουτιά κλιματιστικών, ηλιακά πάνελ κ.α..

Οι κάτοικοι της πολυκατοικίας δεν προτιμούν το δώμα για την εκτόνωση τους, περιορίζονται στον ιδιωτικό τους εξώστη, γεγονός που έχει προκαλέσει την ερήμωση των ταρατσών της Αθήνας. Από την άλλη για τον ίδιο λόγο οι ταράτσες έχουν το πλεονέκτημα να είναι από τους λίγους χώρους που δεν είναι πνιγμένοι με ασήμαντα αντικείμενα και μπορούν να λειτουργήσουν ως λευκός καμβάς για μελλοντικές ανάγκες των κατοίκων.
Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ενώ τα μπαλκόνια των τελευταίων ορόφων, ή αλλιώς ρετιρέ, αποτελούν πολυπόθητο στοιχείο για τους κατοίκους των αστικών κέντρων, λόγω της άνεσης που προσφέρουν (κήπος, σαλόνι, ψησταριά κ.α), οι ταράτσες οι οποίες έχουν τις ίδιες και περισσότερες δυνατότητες βρίσκονται εντελώς παραμελημένες. Το γεγονός αυτό, μπορεί να αποδοθεί στην απομάκρυνση των ανθρώπων της σημερινής κοινωνίας από κοινόχρηστους χώρους και δραστηριότητες, την υπερεκτίμηση της συλλογικής πρωτοβουλίας είτε την υποτίμηση της συμμετοχικής πρόθεσης των κατοίκων. Ωστόσο υπάρχουν τεχνικές ενεργοποίησης των χώρων αυτών και συγκεκριμένα της ταράτσας. Μια από αυτές αποτελεί η μετατόπιση ή και μίμηση καθημερινών δρώμενων στον κάθετο άξονα. Παραδείγματος χάρη, η φύτευση του δώματος σταδιακά επεκτείνει της χρήσεις της κατοικίας προς τον εξωτερικό χώρο και άρα συντελεί στην συμπερίληψη του στις καθημερινές πρακτικές. Ένα φυτεμένο δώμα με μυρωδικά , έχει περισσότερες πιθανότητες να είναι επισκέψιμο από τους κατοίκους της πολυκατοικίας σε καθημερινή βάση, καθώς μπορεί να αποτελέσει τμήμα της μαγειρικής διαδικασίας. Ένας ακόμα τρόπος ενεργοποίησης του δώματος είναι η διαμόρφωση του, η οποία παρατηρείτε σε μεγαλύτερο βαθμό τα τελευταία χρόνια καθώς οι συνθήκες της πανδημίας του Covid-19 έδωσαν ώθηση στους κατοίκους να οργανώσουν πρωτοβουλιακά χώρους εκτόνωσης.

δική μου λήψη, οδός Ευανθίας Καΐρη, Κυψέλη, 2023

Ο χώρος της ταράτσας τους επέτρεπε να συνδεθούν οπτικοακουστικά με την πόλη, την γειτονιά, να κοινωνικοποιηθούν με τους υπόλοιπους ενοίκους αλλά και να εκτελέσουν δραστηριότητες που άλλοτε θα έκαναν σε εξωτερικό χώρο ή πίσω από τους τοίχους της κατοικίας τους, στον κοινόχρηστο χώρο του δώματος. Επομένως παρατηρείτε ότι συνήθως οι κοινόχρηστοι χώροι αξιοποιούνται από τους ενοίκους όταν η πόλη αρχίζει να γίνεται αποπνικτική και αποθαρρυντική ως προς τις μετακινήσεις λόγω αυξημένης κίνησης, έλλειψης δικτύου πρασίνου σε κοντινή ακτίνα αλλά και συνθηκών που έφερε η υποχρεωτική καραντίνα. Οι χρήστες αρχίζουν σταδιακά να επεκτείνουν το όριο της κατοικίας καθώς η κίνηση τους σε μεγαλύτερο εύρος αυτής επιτυγχάνει την οικειοποίηση των αδρανών κοινόχρηστων χώρων της πολυκατοικίας αλλά και ένα νέο παιχνίδι έκθεσης και απόκρυψης της καθημερινής ζωής. Με έναν τρόπο λοιπόν το «πάνω» κατοικείται μετατρέποντας την ταράτσα αρχικά σε συνέχεια και σταδιακά σε υποκατάστατο της κατοικίας.[55]

Πως μπορεί όμως ένας αρχιτέκτονας να συμβάλει στον σχεδιασμό αδρανών χώρων όπως η ταράτσες;
Ένας αρχιτέκτονας στον σχεδιασμό αδρανών χώρων όπως η ταράτσα, θα πρέπει να μπορεί να προκαλεί ενδεχόμενα. Να αφήνει δηλαδή χώρο στα άτομα να αφήσουν τα προσωπικά σημάδια και σημεία αναγνώρισης στον χώρο. Με έναν σχεδιασμό που συμπεριλαμβάνει τον κάτοικο, όπως έχουμε αναφέρει σε παραπάνω κεφάλαιο, επιτυγχάνεται η οικειοποίηση και η ενεργοποίηση τέτοιον χώρων. «Ο κόσμος που θα ελέγχεται και θα διαχειρίζεται από όλους αλλά και προς όφελος όλων θα πρέπει να δομηθεί από μικρής κλίμακας πραγματοποιήσιμες ενότητες, όχι μεγαλύτερες σε μέγεθος από αυτό που μπορεί να χειριστεί και να φροντίσει ένα άτομο με τους δικούς του όρους». [56]

55 Γ. Μπαρκούτα, *Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ*, ΕΚΚΡΕΜΕΣ, 2019
56 Ζ. Παρασίδη, «Τα μπαλκόνια της Αθήνας», POPAGANDA, 2020

δική μου λήψη, οδός Μεγίστης, Κυψέλη, 2023

3.1 high gardens

Μπορεί οι άνθρωποι να εγκατέλειψαν τα ισόγεια και τις μονοκατοικίες όμως δεν εγκατέλειψαν τη σχέση τους με το χώμα. Το μπαλκόνι με τις γλάστρες είναι ο, τι έχει απομείνει από την παλιά αυλή.[57]

Οι ημιυπαίθριοι χώροι της αθηναϊκής πολυκατοικίας, που γεφυρώνουν τους κλειστούς, προσωπικούς χώρους του «μέσα», με το γεμάτο έκθεση «έξω» είναι χώροι που λόγω των ελληνικών κλιματολογικών συνθηκών μπορούν να εμπλουτίσουν τις όψης του κτιριακού με κατακόρυφο πράσινο, βελτιώνοντας έτσι το μικροκλίμα καθενός διαμερίσματος και κατ' επέκταση συνολικά το κλίμα της πόλης. Υπάρχει λοιπόν προοπτική δημιουργίας χώρων εκτόνωσης που ικανοποιούν αυθεντικές ανάγκες του ανθρώπου, ενισχύοντας της επαφή με το φυσικό. Η κατακόρυφη επέκταση του πρασίνου, ανοίγει δρόμους προς έναν σχεδιασμό περισσότερο βιοφιλικό πάνω σε μια κορεσμένη αστική δομή.

Η αειφορία πλέον αποτελεί μια σημαντική παράμετρο του σχεδιασμού, ισότιμη με τη λειτουργικότητα, την υλικότητα και την αισθητική. Έτσι αποκτά ουσιαστική επιρροή στις δομές και στις μορφές των αντικειένων.χώμα. Το μπαλκόνι με τις γλάστρες είναι ο, τι έχει απομείνει από την παλιά αυλή.[58]

Η πρωτοβουλία φύτευσης πρασίνου τόσο στους ακάλυπτους, όσο στις ταράτσες και τα μπαλκόνια των πολυκατοικιών, έχει σημαντικό αντίκτυπο στην βελτίωση του μικροκλίματος των πόλεων καθώς το πράσινο σε αυτές είναι ανεπαρκές. Ακόμα πειράματα αποδεικνύουν ότι το ομοιόμορφα κατανεμημένο στον κτιριακό όγκο πράσινο είναι πιο ευεργετικό για το μικροκλίμα, παρά οι σποραδικές συγκεντρώσεις του[59] .

57 Τ. Παπαϊωάννου, Ν. Μπελαβίλας, Ν. Σουβατζίδου, «Είναι το μπαλκόνι η νέα πλατεία;», MONOPOLI, 2020
58 Γ. Τσολάκης, *Η φιλοσοφία της αειφορίας*, Green issue LIFO, 2021
59 Ζ. Παρασίδη, «Τα μπαλκόνια της Αθήνας», POPAGANDA, 2020
60 Γ. Μπαρκούτα, Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ, ΕΚΚΡΕΜΕΣ, 2019
βλ. Γιαννίση, Φ. και Ζ. Κοτιώνης, Η κιβωτός: Παλαιοί σπόροι για νέες καλλιέργειες, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2010

Langarita Navarro, RBMA, Madrid, 2011

Απάντηση στη κλιμακούμενη αστική και οικονομική κρίση έρχεται να δώσει η αστική γεωργία καθώς οι κάτοικοι των πόλεων καταφεύγουν στην καλλιέργεια δικών τους προϊόντων για να στηρίξουν βασικές τους ανάγκες. Από τους λαχανόκηπους σε αυλές, ταράτσες και μπαλκόνια έως τους συλλογικούς αστικούς αγρούς, η γεωργία (επανα)τοπικοποιεί το σύστημα της αγροτικής παραγωγής συνθέτοντας ένα πλαίσιο αυτενέργειας και συλλογικοποίησης. Η χρηστικότητα του «οικιακού αγρού» επενδύεται με την τελετουργία της παρασκευής του φαγητού επανεγγράφοντας την επιτέλεση της διατροφής εντός ενός πλαισίου συν-τροφικότητας, συνλαντησης και συμβίωσης.[60]
Τις περισσότερες φορές βέβαια δεν δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην συντήρηση και περιποίηση των χώρων αυτών, παρόμοια με τους δημόσιους χώρους πρασίνου. Ωστόσο νέοι αρχιτέκτονες φαίνεται να δίνουν όλο και μεγαλύτερο βάρος στην ένταξη του πρασίνου κατά την σχεδιαστική διαδικασία, δημιουργώντας έτσι οριζόντιες ροές πρασίνου σε πολυκατοικίες αλλά και δημόσια κτίρια.

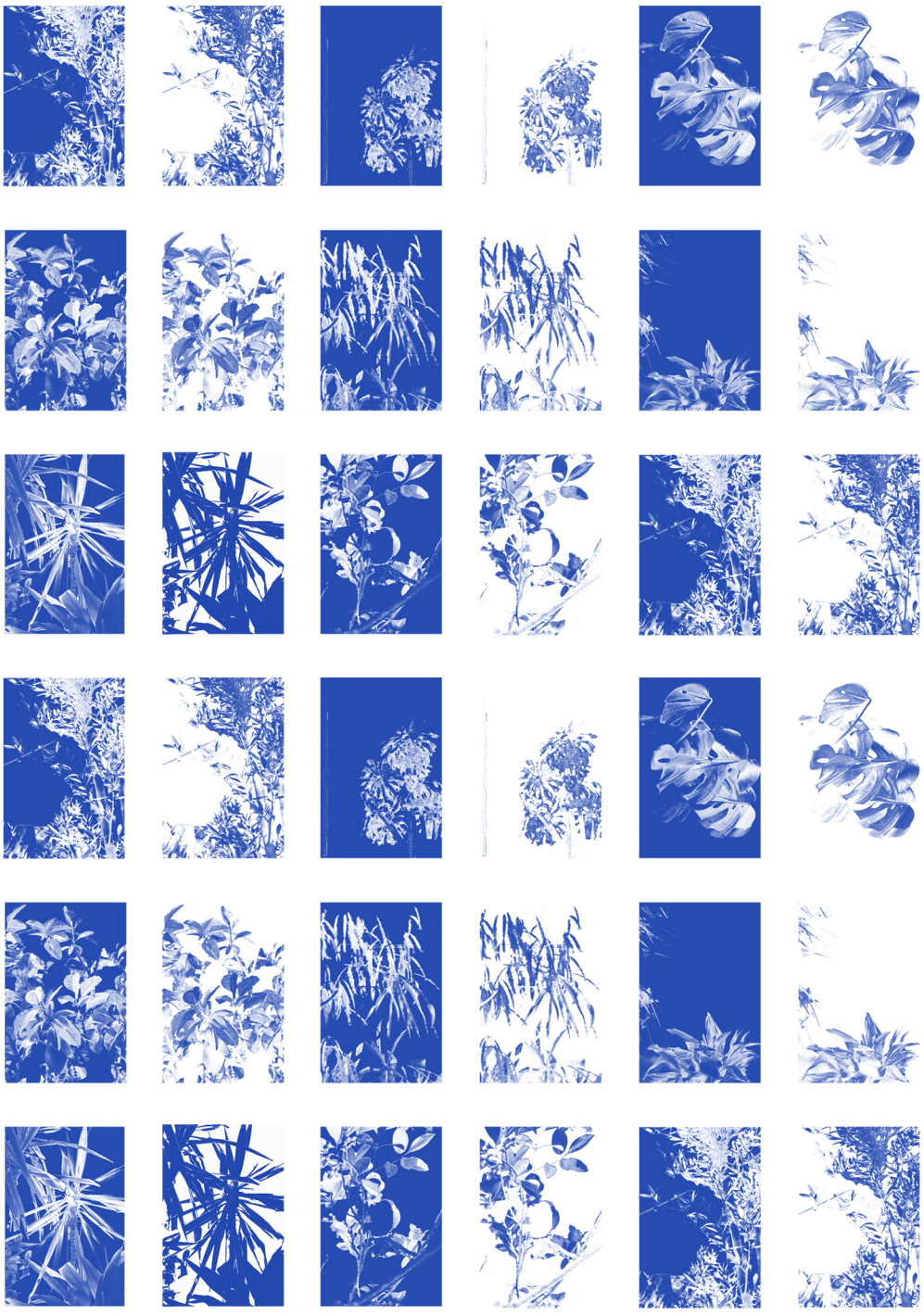
60 Γ. Μπαρκούτα, Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ, ΕΚΚΡΕΜΕΣ, 2019
βλ. Γιαννίση, Φ. και Ζ. Κοτιώνης, Η κιβωτός: Παλαιοί σπόροι για νέες καλλιέργειες, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2010

Συμπεράσματα

Η παρούσα ερευνητική εργασία έθεσε προβληματισμούς σχετικά με τους ημιυπαίθριους χώρους της Αθηναϊκής πολυκατοικίας, κυρίως της περιοχής της Κυψέλης και τις καταστάσεις που έχουν ευδοκιμήσει στις διαφορετικές μορφές που έχει πάρει ανά τους χρόνους . Οι χώροι αυτοί μελετήθηκαν υπό το πρίσμα της αρχιτεκτονικής, της αισθητικής του υποκειμένου και των βιωμάτων αυτού, μέσω της περιπλάνησης από κλίμακα σε κλίμακα. Στο πλαίσιο αυτό η έρευνα κινήθηκε γύρο από φιλοσοφικές αρχιτεκτονικές θεωρίες εξετάζοντας τα μπαλκόνια και τις ταράτσες των πολυκατοικιών ως ενδιάμεσους χώρους που δημιουργούν δίπολα και παράλληλα «θρυμματίζουν» τα όρια του δημόσιου από το ιδιωτικό, του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος από το φυσικό. Η εργασία επιχείρησε να διερευνήσει τους χώρους που εκτυλίσσονται οι καθημερινές εμπειρίες των υποκειμένων με παράλληλη φωτογραφική μελέτη από σειρά διαμερισμάτων στην περιοχή της Κυψέλης για την καλύτερη διερεύνηση των σχέσεων στο σήμερα. Η επανεξέταση των χώρων αυτών επιδιώκει να ανιχνεύσει νέες πιθανές προσεγγίσεις περισσότερο ρευστές, πέρα από τα όρια του άσπρου – μαύρου, γεννώντας μια υβριδική περιοχή σκέψεις που διερευνά τα όρια της αρχιτεκτονικής της συμπερίληψης. Η ταύτιση του κτιριακού με το ανθρώπινο σώμα, φανερώνει την ανάγκη της ενεργοποίησης των αδρανών τμημάτων του αστικού συνόλου για την ομαλή λειτουργία του και παράλληλα δημιουργεί προβληματισμούς που ταράζουν τα όρια της αρχιτεκτονικής πρακτικής και απαλλάσσουν από τα στερεότυπα πολλών ετών..

«Εκεί όπου υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος, εκεί βρίσκεται και η σωτηρία. Η σωτηρία είναι στην άκρη του γκρεμού και κάθε φορά που μας πλησιάζει μια απειλή, πλησιάζουμε και στην σωτηρία.
Είναι το παράδοξο της σύγχρονης κοινωνίας.»[61]

61 Δ. Ποτηρόπουλος, Πράσινη αρχιτεκτονική και πράσινες πόλης για πάσα νόσο; , Green issue LIFO , 2021
βλ. Paul Virilio

δική μου λήψη, φυτά του Αθηναϊκού μπαλκονιού, 2023

Βιβλιογραφία

Δ. Φιλιππίδης, Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, επιμ. Λ. Βαγενά-Παπαιωάνου, εκδ. Μέλισσα, 1984

Γ. Μπαρκούτα, Η Κατοίκηση σε Κρίση, εκδ. Εκκρεμές, 2019

Τ. Κουμπής, Θ. Μουτσόπουλος, Richard Scoffier, Athens 2002 Absolute Realism, εκδ. Υπουργείο Πολιτισμού, ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων, 2002

Σ. Σταυρίδης, ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΟΘΟΝΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΚΗΝΗ, επιμ. Π. Τσιαμούρας, εκδ. ελληνικά γράμματα, 2009

Γ. Αίσωπος, Γ. Σημαιοφορίδης, Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη, METAPOLIS PRESS, εκδ. ΔΟΜΕΣ, μτφρ. Solman J., Cox G., Παπασταύρου Α. , 2001

H. Arendt Η ανθρώπινη κατάσταση: Vita activa, μτφρ. Σ. Ροζάνης και Γ. Λυκιαρδόπουλος, εκδ. Αθήνα: Γνώση, 1986

Scoffier R., Η πόλη χωρίς το έξω, μτφρ. Β. Μπιτσώρης, εκδ. Αθήνα: Futura, 2000

B. Colomina, X-Ray Architecture, Lars Müller, 2019

B. Colomina, Privacy And Publicity: Modern Architecture As Mass Media, Mit Press, 1996

H. Hertzberger, Μαθήματα για Σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής, Ε.Μ.Π. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, 2002

Προπτυχιακές εργασίες

Χ. Βαμβακάς, Αστικές Μορφολογίες : Αθήνα, Βουδαπέστη, Ρότερνταμ, Ερευνητική εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2018

Ε. Καραγιάννη, Κυψέλη. Εξέλιξη και ανάλυση των χρήσεων και αξιών γης, Διπλωματική εργασία, Τμήμα Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, ΕΜΠ, 2014

Περιοδικά

Green Issue, ADM Athens Design Map 2021, Συνεργασία της Lifo με το archisearch.gr και την Design Ambassador, Δεκέμβριος 2021

MADE IN ATHENS, Exhibition catalogue of the Greek Participation at the 13th INTERNATIONAL ARCHITECTURE EXHIBITION - LA BIENNALE DI VENEZIACOMMON GROUND Director: D. CHIPPERFIELD, Commisioners - Curators: P. DRAGONAS - A. SKIADA

Περιοδικό ΔΟΜΕΣ, τεύχος 67, ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΕΣ Γ'

Διαδικτυακές πηγές - Άρθρα

Monopoli Team, Είναι το μπαλκόνι η νέα πλατεία;, 02.04.2020, Στο https://www.monopoli.gr/2020/04/02/stin-poli/381192/einai-to-mpalkoni-i-nea-plateia/

Ν. Σουβατζίδου, Το μπαλκόνι ως αρχιτεκτονικός χώρος έκφρασης και συνδιαλλαγής του ιδιωτικού και του δημόσιου βίου μέσα από την νεοελληνική ποίηση, 02.2009, Στο http://tsaistobalkoni.blogspot.com/2009/02/10.html

Μ. Μπέλλα, Η ζωντανή αστική αρχιτεκτονική της Κυψέλης, 06.2016, Στο http://criticeduc.blogspot.com/2016/06/blog-post.html

Ζ. Παρασίδη, Τα Μπαλκόνια της Αθήνας, 24.04.2020, Στο https://popaganda.gr/citylife/ta-balkonia-tis-athinas/

Μ. Ι. Αχιλλέως, Τα μπαλκόνια της καραντίνας στην Αθήνα, 05.04.2020, Στο https://avant-garde.com.cy/articles/nea/istories/ta-mpalkonia-tis-karantinas-stin-athina

Ντοκιμαντερ - ταινίες

Ντοκιμαντέρ παραγωγής του Μουσείου Μπενάκη, «Για πέντε διαμερίσματα και ένα μαγαζί!»

Κλείνον άστυ, «Η Αθηναϊκή Πολυκατοικία» , Στο https://www.ertflix.gr/series/ser.129311-kleinon-asty

«ENTER THROUGH THE BALCONY», (σκην.) R. Blazhan, Ukraine, 2020, Στο https://www.takflix.com/en/films/enter-through-the-balcony

Architecture d'aujourd'hui by P. Chenal (1930) Long Version | Planum Magazine. Movies Column no.2, Στο
https://vimeo.com/67793221

Εικόνες

σελ 5-33, λήψη και επεξεργασία δική μου.

σελ 34, Sanatorium Premium + kultura Moscow / Rotterdam, Russia, Στο
https://futurearchitectureplatform.org/projects/fb47b9a7-2d22-44fb-ae41-c292af573953/

σελ 36-67, λήψη και επεξεργασία δική μου.

σελ 68, Alvar Aalto, angled wash basin for patient bedrooms, Paimio Sanatorium, 1932. Alvar Aalto Foundation, Στο
https://www.of-convalescence.com/entries/silent-basin

σελ 69-72, λήψη και επεξεργασία δική μου.

σελ 73-74, στιγμιότυπα απο το ντοκιμαντέρ ντοκιμαντέρ των Γ. Σκοπετέα και Δ. Φιλιππίδη, «Για πέντε διαμερίσματα και ένα μαγαζί!», Μουσείο Μπενάκη, 2005

σελ 75-79, λήψη και επεξεργασία δική μου.

σελ 80, Langarita Navarro, RBMA, Madrid, 2011, Στυ
https://langarita-navarro.com/Red-Bull-Music-Academy

σελ 81-82, λήψη και επεξεργασία δική μου.